Skill India
कौशल भारत - कुशल भारत

PMKVY
प्रधानमंत्री कौशल विकास योजना

ASCI
Agriculture Skill Council of India

N·S·D·C
National Skill Development Corporation

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਪੁਸਤਕਮਾਲਾ-II

ਜੈਵਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਪੁਸਤਕ

(QP-AGR/Q1201)

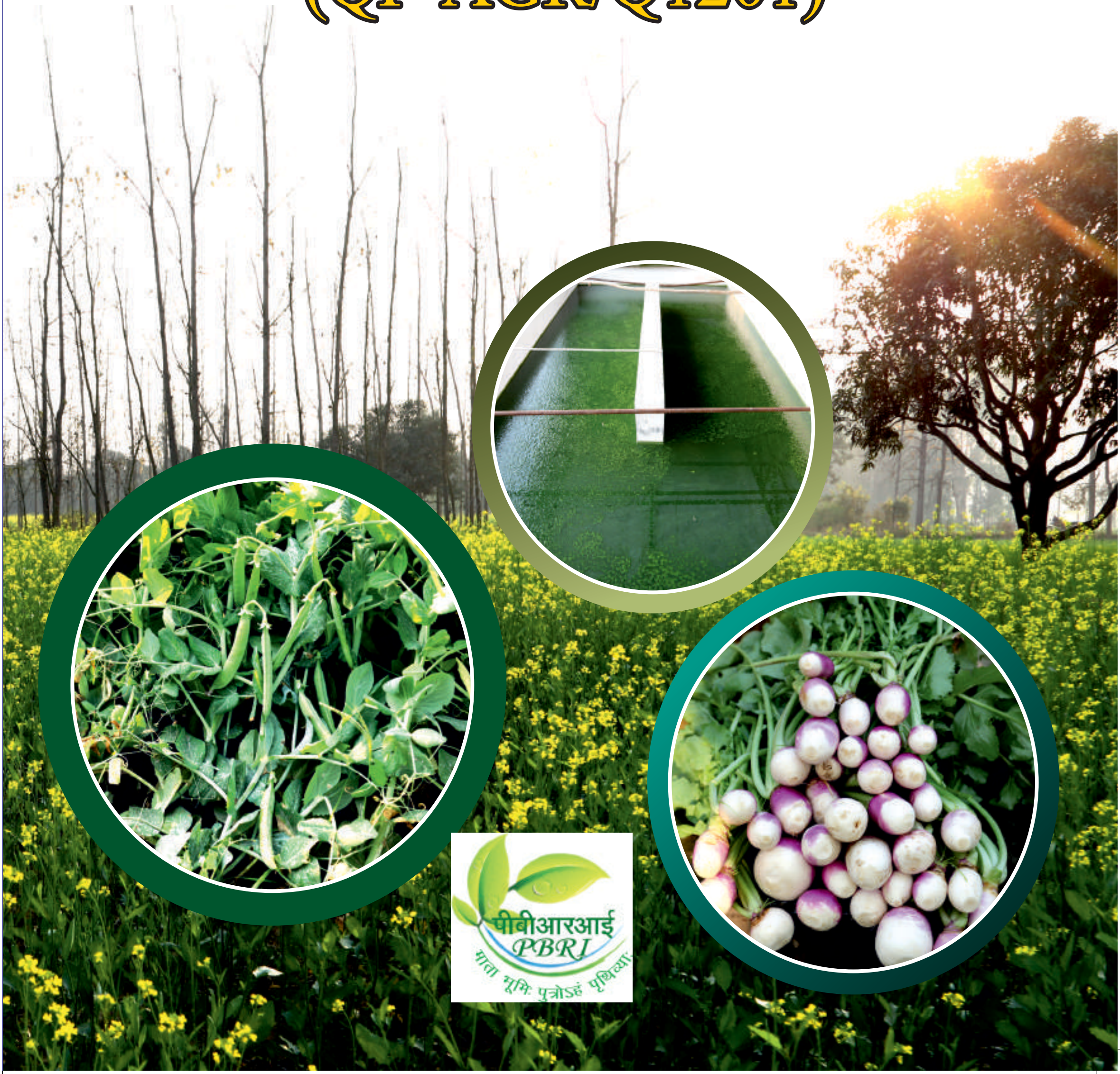

तकनीकी समन्वय

उत्पादन तकनीक

जैविक कार्बन परीक्षण तकनीक

बायो डीकपोजर उत्पादन तकनीक

जैव कीटनाशक उत्पादन तकनीक

मान्यता प्राप्त

प्रमाणित कृषि उत्पाद

ISO प्रमाणित

जैविक कृषि प्रशिक्षण

DSIR अनुसंधानात्मक पंजीकृत

CIB & RC जैव कीटनाशक पंजीकृत

स्टार्टअप इण्डिया में पंजीकृत

हमारे पेटेन्ट उत्पाद

1) जैविक प्रोम

2) जैविक पोषक

3) जैविक सूभूमि

4) धरती का चौकीदार

5) जैविक खाद

5) जैविक क्रांति

6) धरती का डाक्टर
(मृदा परीक्षण किट)

7) मोबाइल ऐप
(मृदा परीक्षण किट के परिणाम
के साथ उर्वरक संस्तुति)

ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚੀ

ਕ੍ਰ.ਸੰ.	ਅਧਿਆਏ	ਸਫ਼ਾ ਨੰਬਰ
I	ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ	I
II	ਅਭਿਸਵੀਕ੍ਰਤਿ	II
1	ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ (ਏਜੀਆਰ/ਐਨ 1201)	1-5
2	ਫ਼ਸਲ ਚੱਕਰ (ਏਜੀਆਰ/ਐਨ 1201)	6-7
3	ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਬੀਜ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਬੀਜੋਪਚਾਰ (ਏਜੀਆਰ/ਐਨ 1202)	8
4	ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ (ਏਜੀਆਰ/ਐਨ 1203)	9-20
5	ਸਿੰਚਾਈ ਪ੍ਰਬੰਧਨ (ਏਜੀਆਰ/ਐਨ 1205)	21-24
6	ਖਰਪਤਵਾਰ-ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ (ਏਜੀਆਰ/ਐਨ 1204)	25-26
7	ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਏਕੀਕ੍ਰਤ ਨਾਸ਼ੀ ਜੀਵ ਅਤੇ ਰੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧਨ (ਏਜੀਆਰ/ਐਨ 1206)	27-31
8	ਫ਼ਸਲ ਕਟਾਈ (ਏਜੀਆਰ/ਐਨ 1207)	32
9	ਜੈਵਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣਨ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਆਸ਼ਵਾਸਨ (ਏਜੀਆਰ/ਐਨ 1208)	33-37
10	ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਇਕ ਵਪਾਰ (ਏਜੀਆਰ/ਐਨ 1209)	38-40

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਯੋਗਤਾ ਪੈਕ (ਕੁਆਲੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਪੈਕ-ਕਿਓਪੀ-ਏ ਜੀ ਆਰ/ਕਿਓ 1201) ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਵਧੀਆ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਕੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਅੱਜ ਵੱਧਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਅਸੀਮ ਤਾਕਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗਿਰਾਵਟ ਆਉਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਨ ਪੁਸਤਕ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਸਿਥਤਿਕੀ ਦੇ ਪੁਨਰ ਉਦਾਰ ਦੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਏਗੀ।

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਉਹ ਸਦਾਬਹਾਰ ਪ੍ਰਾਪੰਰਿਕ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ, ਜੋ ਭੂਮੀ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੂਪ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸਵਾਵਲੰਬਨ ਦੀ ਅਭਿਨਵ ਯੋਜਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਦੋਗਣਾ ਕਰਕੇ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਵਲੰਬੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾ ਦਾ ਹੱਲ ਹੈ।

ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ : ਜੇਵਿਕ ਖੇਤੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਉਹ ਵਿੱਦਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਉਪਜਾਊ ਅਤੇ ਜੀਵੰਤ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕੇਵਲ ਜੈਵ ਅਵਸ਼ਿਸ਼ਟ, ਜੈਵਿਕ ਖਾਦ ਅਤੇ ਜੀਵਾਣੂ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਰੱਖ ਕੇ ਟਿਕਾਊ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਦਾ ਹੈ।

ਫ਼ਸਲੀ ਚੱਕਰ : ਭੂਮੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਮਿਲੀਜੁਲੀ ਖੇਤੀ, ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ, ਰਿਲੇ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਭੂਮੀ ਦੀ ਭੌਤਿਕ, ਰਸਾਇਣਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸੰਤੁਲਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਲਈ ਬੀਜ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਬੀਜੋਪਚਾਰ : ਬੀਜ ਗੈਰ-ਆਨੁਵਾਂਸ਼ਿਕ ਸੰਸੋਧਿਤ ਅਤੇ ਇਕ ਸਮਾਨ ਆਕਾਰ ਦੇ ਅਤੇ ਦੇਸੀ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਬੀਜ ਜੋ ਸਵਸਥ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਅਤੇ ਬੀਜੋਪਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਬੀਜਾਮ੍ਰਿਤ, ਟ੍ਰਾਈਕੋਡਰਮ, ਸਯੁਡੋਮੋਨਾਸ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਮ੍ਰਦਾ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ: ਬਾਇਓਫਰਟੀਲਾਈਜਰ, ਪੰਚਗਵਯ, ਰਾਈਜੋਬਿਯਮ, ਟ੍ਰਾਈਕਾਡਰਮ, ਹਰੀ ਖਾਦ, ਏਜੋਲਾ, ਕੰਮਪੋਸਟ ਖਾਦ, ਵਰਮੀਕੰਮਪੋਸਟ, ਆਦਿ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿਚ ਸਹਾਹਿਕ ਹੈ।

ਸਿੰਚਾਈ ਪ੍ਰਬੰਧਨ: ਉਨਤ ਸਿੰਚਾਈ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਜਿਵੇਂ : ਬੂੰਦ-ਬੂੰਦ ਸਿੰਚਾਈ (ਟਪਕਾ), ਫੁਹਾਰਾ ਸਿੰਚਾਈ, ਆਦਿ।

ਖਰਪਤਵਾਰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ : ਜੁਤਾਈ, ਮਲਿਚੰਗ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਖਰਪਤਵਾਰ ਦਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਕਰਨਾ।

ਏਕੀਕ੍ਰਤ ਨਾਸ਼ੀਜੀਵ ਪ੍ਰਬੰਧਨ: ਇਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਫ਼ਸਲਾਂ 'ਤੇ ਆਈ ਵਿਆਧੀਆ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਵਾਸਤੇ ਸਹੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ।

ਜੈਵਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਆਸਵਾਸ਼ਨ : ਇਹ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦਯ ਦੀ ਵੱਧਦੀ ਹੋਈ ਮੰਗ ਵਿਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਧੋਖਾਧੜੀ ਅਤੇ ਬੇਇਮਾਨੀ ਰੋਕਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਇਕ ਵਪਾਰ : ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੱਧਦੇ ਹੋਏ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਉਜਵਲ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਕਿਤਕ ਸੰਤੁਲਨ, ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਜਾਊ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਮੁਕਤ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਪਰਮ ਪੂਜਨੀਕ ਆਚਾਰਿਆ ਜੀ ਅਤੇ ਪਤੰਜਲੀ ਬਾਇਓ ਰਿਸਰਚ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਿਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੰਕਲਪ ਹੈ।

ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ

ਪਰਮ ਪੂਜਨੀਕ ਸਵਾਮੀ ਰਾਮਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਪਰਮ ਪੂਜਨੀਕ ਆਚਾਰਿਆ ਬਾਲਕ੍ਰਿਸਨ ਜੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪਤੰਜਲੀ ਬਾਇਓ ਰਿਸਰਚ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ (PBRI) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਕੌਸ਼ਲ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ (PMKVY) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਉਦਮਿਤਾ ਮੰਤਰਾਲਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (Ministry of Skill Development and Entrepreneurship) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕੌਸ਼ਲ ਵਿਕਾਸ ਨਿਗਮ (National Skill Development Corporation-NSDC) ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਧੰਨਵਾਦ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀ ਕੌਂਸਲ ਪਰਿਸ਼ਦ (Agriculture Skill Council of India-ASCI) ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਕ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ।

ਅਸੀਂ ਪੀ.ਬੀ.ਆਰ.ਆਈ. ਦੀ ਟੀਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜੇਸ਼ ਆਨੰਦ (ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ), ਸ੍ਰੀ ਪਵਨ ਕੁਮਾਰ (ਚੀਫ ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ), ਡਾ. ਅਸ਼ੋਕ ਮਹਿਤਾ (ਡਾਇਰੈਕਟਰ), ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਬਾਬੂ (ਡਾਇਰੈਕਟਰ), ਡਾ. ਰਿਸ਼ੀ ਕੁਮਾਰ ਵਰਮਾ, (ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ), ਸ੍ਰੀ ਵਿਵੇਕ ਬੇਨੀਪੁਰੀ (ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ), ਡਾ. ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਸ਼ੁਕਲਾ (ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ), ਡਾ. ਪੂਜਾ ਸ਼ਾਹ (ਮੈਨੇਜਰ), ਡਾ. ਧਰਮੇਸ਼ ਵਰਮਾ, ਡਾ. ਜੇ.ਐਲ. ਦਿਵੇਦੀ, ਸ੍ਰੀ ਪੁਸਪੇਂਦਰ ਯਾਦਵ, ਸ੍ਰੀ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਗਰ, ਸ੍ਰੀ ਤਰੁਣ ਸਰਮਾ, ਸ੍ਰੀ ਵਿਭੋਰ ਜੈਨ, ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਾਸ਼ੂ ਸਰਮਾ, ਸਾਧਵੀ ਦੇਵ ਸ਼ਰਣਯਾ, ਸ੍ਰੀ ਸੂਰਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਦੀਪਕ ਵਸ਼ਿਸ਼ਠ, ਰਜਤ ਚੌਧਰੀ, ਸ੍ਰੀ ਸੌਰਭ ਕੁਮਾਰ ਸੈਣੀ ਅਤੇ ਰੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ।

ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਨਾਲ ਇਸ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਕ ਦੇ ਲਈ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਪਤੰਜਲੀ ਬਾਇਓ ਰਿਸਰਚ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ

ਹਰਿਦੁਆਰ।

पतंजलि

धरती का डॉक्टर

पौधों को पोटाश उपलब्ध कराने वाला जैव उर्वरक

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ (ਏਜੀਆਰ/N1201)

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਉਹ ਵਿੱਦਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮ੍ਰਦਾ ਨੂੰ ਸਵੱਸਥ ਅਤੇ ਜੀਵੰਤ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕੇਵਲ ਜੈਵ ਅਵਸ਼ਿਸ਼ਟ, ਜੈਵਿਕ ਜਾਂ ਜੀਵਾਣੂ ਖਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਕਿਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਰੱਖ ਕੇ ਟਿਕਾਊ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵ ਖਾਦ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਅਨੂਠੀ ਖੇਤੀ-ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਖੇਤੀ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦਾ ਸਵਸਥ, ਜੈਵ ਵਿਵਿਧਤਾ, ਜੈਵਿਕ ਚੱਕਰ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਜੈਵਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦਾ ਸੰਰੱਖਿਅਣ ਅਤੇ ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਤਪਾਦਨ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਸਲੇਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਿਕ ਆਦਾਨਾਂ ਦੇ ਉਪਯੋਗ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਅੰਤਰ :

ਵਿਵਰਣ	ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ	ਰਸਾਇਣਿਕ ਖੇਤੀ
ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਲਾਗਤ	ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ	ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ
ਖਾਦ	ਰਸਾਇਣਿਕ ਖਾਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ।	ਰਸਾਇਣਿਕ ਖਾਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ।
ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ	ਰਸਾਇਣਿਕ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ।	ਰਸਾਇਣਿਕ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ
ਬੀਜ	ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਮਹਿੰਗੇ ਪਰ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਕੁਲ ਲਾਗਤ ਦਾ ਇਕ ਛੋਟਾ ਭਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।	ਉਮੀਦ ਤੋਂ ਮਹਿੰਗੇ।
ਮਿਹਨਤ	ਲੇਬਰ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰਤ।	ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਖੇਤੀ, ਇਸ ਲਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਜ਼ਰੂਰਤ।
ਉਤਪਾਦਕਤਾ	ਉਮੀਦ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਾਨ।	ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਦੇ ਨਾਲ ਗਿਰਾਵਟ ਆਉਂਦੀ
ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ	ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਘੱਟ ਲਾਗਤ, ਇਸ ਲਈ ਆਮਦਨ ਵਾਧਾ ਉਮੀਦ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ।	ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਹੋਣਾ।
ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕੀਮਤ	ਉਮੀਦ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਮਹਿੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।	ਸਸਤੇ, ਪਰ ਸਿਹਤ- ਸਬੰਧੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਅਸੰਤੁਲਨ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਮੁੱਚੇ ਲਾਗਤ ਵਿਚ ਵਾਧਾ।

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤ :

1. ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਧਰੋਹਰ ਹੈ।
2. ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਲਈ ਮ੍ਰਦਾ ਹੀ ਸਰੋਤ ਹੈ।
3. ਸਾਨੂੰ ਜਮੀਨ ਨੂੰ ਪੋਸ਼ਣ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਪੌਦੇ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਗਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।
4. ਊਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਲਾਗਤ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਸਵਤੰਤਰਤਾ।
5. ਪਾਰਿਸਿਥਤਿਕੀ ਦਾ ਪੁਨਰੁਦਾਰ।

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

1. ਭੂਮੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸਕਤੀ ਵਿਚ ਟਿਕਾਊਪਨ।
2. ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।
3. ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ।
4. ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ।
5. ਫ਼ਸਲ-ਅਵਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਖਪਾਉਂਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ।
6. ਚੰਗੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ।
7. ਖੇਤੀ-ਮਿੱਤਰ ਜੀਵ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਸੰਖਿਆ ਵਿਚ ਵਾਧਾ।
8. ਸਿਹਤ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ।
9. ਘੱਟ ਲਾਗਤ।
10. ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਭ।

ਬੀਜ ਉਪਚਾਰ :

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਹੇਠ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਉਪਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ :

* 50 ਸੈ.ਗ੍ਰੇ. ਤਾਪਕ੍ਰਮ 'ਤੇ 20-30 ਮਿੰਟ ਤੱਕ ਗਰਮ ਪਾਣੀ-ਉਪਚਾਰ।
* ਗਊਮੂਤਰ ਜਾਂ ਗੋਮੂਤਰ-ਦੀਮਕ ਦਾ ਟੀਲਾ, ਮ੍ਰਦਾ-ਪੇਸਟ।
* ਬੀਜਾਮ੍ਰਤ 50 ਗ੍ਰਾ. ਗਾਂ ਦਾ ਗੋਬਰ+50 ਮਿ.ਲੀ. ਗੋਮੂਤਰ+50 ਮਿ.ਲੀ. ਗਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ+ 2-3 ਗ੍ਰਾ. ਚੂਨਾ, ਇਕ ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੂਰੀ ਰਾਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।ਇਸ ਨਾਲ ਬੀਜਪਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।
* ਹਿੰਗ; ਵਿਮਜਪਕੰਦੂ 250 ਗ੍ਰਾ./10 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ. ਬੀਜ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ।
* ਹਲਦੀ ਪਾਊਡਰ ਗੋਮੂਤਰ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵੀ ਬੀਜੋਪਚਾਰ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
* ਪੰਚਗਵਯ ਸਤ
* ਦਸ਼ਪਰਣੀ ਸਤ।
* ਟ੍ਰਾਈਕਡਰਮਾ ਵਿਰੀਡੀ (04 ਗ੍ਰਾ./ਕਿ.ਗ੍ਰ.ਬੀਜ) ਜਾਂ ਸਯੁਡੋਮੋਨਾਸ ਫਲੋਰੇਸੇਂਸ (10 ਗ੍ਰਾ./1 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ.ਬੀਜ)।
* ਜੈਵ ਖਾਦ (ਰਾਈਜੋਬਿਯਮ/ਹਜੈਟੋਬੈਕਟਰ+ਪੀ.ਐਸ.ਬੀ.)।

ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਖੇਤੀ-ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ :

ਉਚਿਤ ਖੇਤੀ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ (ਜੀ.ਏ.ਪੀ. ਪ੍ਰਣਾਲੀ) ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ ਖੂੰਦ, ਪਸ਼ੂ-ਚਕਿੱਤਸਾ, ਐਂਟੀਬਾਇਓਟਿਕ ਦੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ ਖੂੰਹਦ, ਧਾਤੂ-ਅਵਸ਼ੇਸ਼ਾ, ਅਫਲਾਟਾਕਿਸਨ-ਅਵਸ਼ੇਸ਼ਾ, ਸੂਖਮਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਕ ਵਰਗੇ ਦੂਸ਼ਿਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਖਾਦ ਲੜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਖੇਤੀ ਉਪਜ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।ਉਚਿਤ ਖੇਤੀ-ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ, ਜੀ.ਏ.ਪੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਮਨ-ਲਿਖਤ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਚਿਤ ਖੇਤੀ-ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ, ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

* ਮਿਟ੍ਟੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਜਨਨ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਵਿਵਿਧਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਉਚਿਤ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੇ ਫ਼ਸਲ-ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ।
* ਆਵਰਣ/ਕਵਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਰੋਪਣ।
* ਟਿਲੇਜ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਹਟਾਉਣਾ।
* ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਟ ਪ੍ਰਬੰਧਨ (ਆਈ.ਪੀ.ਐਮ.) ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ।
* ਪਸ਼ੂਧਨ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ।
* ਖੇਤੀ ਵਾਨਿਕੀ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਨਾਲ।
* ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਰਾਜਸਵ ਦਾ ਦਾਇਰਾ।
* ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਭੂਮੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ, ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਬੁਵਾਈ, ਖਰਪਤਵਾਰ-ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ, ਫ਼ਸਲ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ

ਆਦਿ ਦਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਜੈਵ ਖਾਦਾਂ, ਮਿੱਤਰ-ਕੀਟਾਂ ਅਤੇ ਸੂਖਮ-ਜੀਵਾਣੂਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

* ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਉਪਯੋਗ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਆਦਾਨ ਸਸਤੇ ਅਤੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
* ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਨਾਲ ਲਾਭ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖੇਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੈਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਵਿਘਟਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮ੍ਰਦਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਫਲਸਰੂਪ ਸਾਨੂੰ ਸਵੱਸਥ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾਯੁਕਤ ਫ਼ਸਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੁਲ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਜੈਵਿਕ ਕੀਟ ਅਤੇ ਵਿਆਧੀ-ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ :

ਜੈਵਿਕ ਕੀਟ ਅਤੇ ਵਿਆਧੀ-ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

1. **ਗਊਮੂਤਰ :** ਗਊਮੂਤਰ ਕੱਚ ਦੀ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਵਿਚ ਭਰ ਕੇ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣਾ ਗਊਮੂਤਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਓਨਾ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇਗਾ। 12-15 ਮਿ.ਮੀ. ਗਊਮੂਤਰ ਪ੍ਰਤੀ ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਪਰੇਅ ਪੰਪ ਨਾਲ ਫਸਲਾਂ ਵਿਚ ਬੁਆਈ ਦੇ 15 ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਹਰੇਕ 10 ਦਿਨ ਵਿਚ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲਾਂ ਵਿਚ ਰੋਗ ਅਤੇ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧੀ ਤਾਕਤ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕੋਪ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਘੱਟ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

2. **ਨਿੰਮ ਦਾ ਉਤਪਾਦ :** ਨਿੰਮ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦਾ ਪੌਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮੂਲ ਹੀ ਵੈਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਔਸ਼ਧੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਤਪਾਦ ਫ਼ਸਲ-ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਲਈ ਅਤਿਅੰਤ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।

3. **ਨਿੰਮ-ਪੱਤੀ ਦਾ ਘੋਲ :** ਨਿੰਮ ਦੀਆਂ 10-12 ਕਿਲੋ ਪੱਤੀਆਂ 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ 4 ਦਿਨ ਤੱਕ ਭਿਗੋਓ। ਪਾਣੀ ਹਰਾ-ਪੀਲਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਛਾਣ ਕੇ ਇਕ ਏਕੜ ਦੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇੱਲੀ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਔਸ਼ਧੀ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਬੇਸ਼ਰਮ, ਧਤੂਰਾ, ਤੰਬਾਕੂ ਆਦਿ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਾੜ੍ਹਾ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਔਸ਼ਧੀ ਦਾ ਅਸਰ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦਵਾ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਅ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਪਯੋਗੀ ਸਿੱਧ ਹੋਈ ਹੈ।

4. **ਨਿੰਮ ਦੀ ਨਿੰਬੋਲੀ :** ਨਿੰਮ ਦੀ ਨਿੰਬੋਲੀ 2 ਕਿਲੋ ਲੈ ਕੇ ਬਰੀਕ ਪੀਸ ਲਓ, ਇਸ ਵਿਚ 2 ਲੀਟਰ ਤਾਜ਼ਾ ਗਊਮੂਤਰ ਮਿਲਾ ਲਓ। ਇਸ ਵਿਚ 10 ਕਿਲੋ ਲੱਸੀ ਮਿਲਾ ਕੇ 4 ਦਿਨ ਰੱਖੋ ਅਤੇ 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਮਿਲਾ ਕੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਫਸਲ 'ਤੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

5. **ਨਿੰਮ ਦੀ ਖਲੀ :** ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਸਿਉਂਕ ਅਤੇ ਸਫੇਦ ਗ੍ਰਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਝੱਲੀਆਂ ਅਤੇ ਪਯੂਪਾ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਭੂਮੀ-ਜਨਿਤ ਰੋਗ ਵਿਲਟ ਆਦਿ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 6-8 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਆਖਰੀ ਜੁਤਾਈ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕੁਟ ਕੇ ਬਰੀਕ ਕਰਕੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾਓ।

6. **ਆਈਪੋਮਿਆ (ਬੇਸਰਮ) ਪੱਤੀ-ਘੋਲ :** ਬੇਸਰਮ/ਆਈਪੋਮਿਆ ਦੀਆਂ 10-12 ਕਿਲੋ ਪੱਤੀਆਂ, 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ 4 ਦਿਨ ਤੱਕ ਭਿਗੋਓ। ਪੱਤੀਆਂ ਦਾ ਅਰਕ ਉਤਰਨ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਛਾਣ ਕੇ ਇਕ ਏਕੜ ਦੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

7. **ਮੱਠਾ :** ਮੱਠਾ, ਲੱਸੀ, ਦਹੀ ਆਦਿ ਨਾਅ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਤੱਤ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਲਈ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਫ਼ਸਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀਟ-ਵਿਆਧੀ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦੇ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਮਿਰਚੀ, ਟਮਾਟਰ ਆਦਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਫਸਲਾਂ ਵਿਚ ਚੁਰਾਮੁਰਰਾ ਜਾਂ ਕੁਕੜਾ ਰੋਗ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਮਟਕੇ ਵਿਚ ਲੱਸੀ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਪਾਲੀਥੀਨ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਓ ਅਤੇ 30-45 ਦਿਨ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਗੱਡ ਦਿਓ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੀਟ ਅਤੇ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 100-150 ਮਿ.ਲੀ. ਲੱਸੀ 15 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੋਲ ਕੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੀਟ-ਵਿਆਧੀ ਦਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਲਾਜ ਸਸਤਾ, ਆਸਾਨ, ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਹੈ।

8. **ਮਿਰਚ/ਲਸਨ :** ਅੱਧਾ ਕਿਲੋ ਹਰੀ ਮਿਰਚ, ਅੱਧਾ ਕਿਲੋ ਲਸਨ ਪੀਸ ਕੇ ਚਟਨੀ ਬਣਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੋਲ ਬਣਾਓ। ਇਸ ਨੂੰ ਛਾਣ ਕੇ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੋਲ ਕੇ ਫਸਲ 'ਤੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। 100 ਗ੍ਰਾਮ ਸਾਬਨ ਪਾਊਡਰ ਵੀ ਮਿਲਾਓ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੌਦਿਆਂ 'ਤੇ ਘੋਲ ਚਿਪਕ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

9. **ਲੱਕੜੀ ਦੀ ਰਾਖ :** 1 ਕਿਲੋ ਸੁਆਹ ਵਿਚ 10 ਮਿ.ਲੀ. ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਪਾਊਡਰ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ 25 ਕਿਲੋ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਐਫਿਡਸ ਅਤੇ ਪੰਪਕਿਨ ਬੀਟਲ ਦਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

10. **ਟ੍ਰਾਈਕੋਡਰਮਾ :** ਟ੍ਰਾਈਕੋਡਰਮਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਜੈਵਿਕ ਉੱਲੀਨਾਸ਼ਕ ਹੈ, ਜੋ ਪੌਦਿਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਬੀਜਜਨਿਤ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੀਜਉਪਚਾਰ ਵਿਚ 5-6 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਬੀਜ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਉਪਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮ੍ਰਦਾ-ਉਪਚਾਰ ਵਿਚ 1 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਟ੍ਰਾਈਕੋਡਰਮਾ ਨੂੰ 100 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਚੰਗੀ ਸੜੀ ਹੋਈ ਖਾਦ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਆਖਰੀ ਬਖਰਨੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ। ਕਟਿੰਗ ਅਤੇ ਜੜ ਉਪਚਾਰ ਦੇ ਲਈ 200 ਗ੍ਰਾਮ ਟ੍ਰਾਈਕੋਡਰਮਾ ਨੂੰ 15-20 ਲੀਟਰ

ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾਓ ਅਤੇ ਇਸ ਘੋਲ ਵਿਚ 10 ਮਿੰਟ ਤੱਕ ਰੋਪਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਟਿੰਗ ਨੂੰ ਉਪਚਾਰਿਤ ਕਰੋ। 3 ਗ੍ਰਾਮ ਟ੍ਰਾਈਕੋਡਰਮਾ ਦਾ 1 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੋਲ ਬਣਾ ਕੇ 10-15 ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ 3-4 ਵਾਰ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਾਯੂਜਨਿਤ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਲੀ-ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ

1. ਇਕ ਲੀਟਰ ਦੇਸੀ ਗਾਂ ਦੇ ਮੱਠੇ ਵਿਚ 5 ਕਿਲੋ ਨਿੰਮ ਦੇ ਪੱਤੇ ਪਾ ਕੇ 10 ਦਿਨ ਤੱਕ ਸੜਾਓ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਨਿੰਮ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਚੋੜ ਲਓ। ਇਸ ਨਿੰਮਯੁਕਤ ਮਿਸ਼ਰਨ ਨੂੰ ਛਾਣ ਕੇ 150 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੋਲ ਬਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਸਮਾਨਰੂਪ ਨਹੜ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਲੀ ਅਤੇ ਮਾਹੂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
2. 5 ਲੀਟਰ ਮੱਠੇ ਵਿਚ 1 ਕਿਲੋ ਨਿੰਮ ਦੇ ਪੱਤੇ ਅਤੇ ਧਤੂਰੇ ਦੇ ਪੱਤੇ ਪਾ ਕੇ 10 ਦਿਨ ਸੜਣ ਦਿਓ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਮਿਸ਼ਰਨ ਨੂੰ ਛਾਣ ਕੇ ਇੱਲੀਆਂ ਦਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਕਰੋ।
3. 5 ਕਿਲੋ ਨਿੰਮ ਦੇ ਪੱਤੇ 3 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਉਬਾਲ ਲਓ। ਜਦ ਅੱਧਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ, ਉਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛਾਣ ਕੇ 150 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੋਲ ਤਿਆਰ ਕਰੋ। ਇਸ ਮਿਸ਼ਰਨ ਵਿਚ 2 ਲੀਟਰ ਗਊਮੂਤਰ ਮਿਲਾਓ। ਹੁਣ ਇਹ ਮਿਸ਼ਰਨ ਇਕ ਏਕੜ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਫਸਲ 'ਤੇ ਛਿੜਕੋ।
4. 1/2 ਕਿਲੋ ਹਰੀ ਮਿਰਚ ਅਤੇ ਲਸਨ ਪੀਸ ਕੇ 150 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਛਾਣ ਲਓ ਅਤੇ ਇਕ ਏਕੜ ਵਿਚ ਇਸ ਘੋਲ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।
5. ਮਾਰੂਦਾਨਾ, ਤੁਲਸੀ (ਸ਼ਿਆਮਾ) ਅਤੇ ਗੇਂਦੇ ਦੇ ਪੌਦੇ ਫਸਲ ਦੇ ਵਿਚ ਲਗਾਉਣ ਨਾਲ ਇੱਲੀ ਦਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਟਿਨ ਦੀ ਬਣੀ ਚਕਰੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਉਣ ਨਾਲ ਵੀ ਇੱਲੀਆਂ ਡਿਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਖਠਾ (ਡੰਪਿੰਗ ਆਫ-ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ) :

1. ਇਕ ਲੀਟਰ ਮੱਠੇ ਵਿਚ ਚਨੇ ਦੇ ਆਕਾਰ ਦੇ 3 ਹਿੰਗ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਚਨੇ ਦਾ ਬੀਜਉਪਚਾਰ ਕਰਕੇ, ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬੀਜੋ। ਸੋਇਆਬੀਨ, ਉੜਦ, ਮੂੰਗ ਅਤੇ ਮਸਰ ਦੇ ਬੀਜਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿੱਲਾ ਨਾ ਕਰੋ।
2. 400 ਗ੍ਰਾਮ ਨਿੰਮ ਦੇ ਤੇਲ ਵਿਚ 100 ਗ੍ਰਾਮ ਕੱਪੜੇ ਧੋਨਵਾਲਾ ਪਾਊਡਰ ਪਾ ਕੇ ਖ਼ੂਬ ਫੈਂਟੋਂ, ਫਿਰ ਇਸ ਮਿਸ਼ਰਨ ਵਿਚ 150 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਘੋਲ ਬਣਾਉ। ਇਹ ਇਕ ਏਕੜ ਦੇ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।

ਭੂਮੀ ਦਾ ਰਸਾਇਣਿਕ ਖੇਤੀ ਨਾਲ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਚਰਣਬੱਧ ਪਰਿਵਰਤਨ :

ਪਹਿਲੇ ਚਰਣ ਵਿਚ ਰਸਾਇਣਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜੈਵ ਖਾਦਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਅਤੇ ਤੀਸਰੇ ਚਰਣ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਲੜੀ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਅਤੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਭੂਮੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਬਹੁ-ਫਸਲ :

ਵਯਵਹਾਰਯ ਫਸਲ ਪੋਰਟ ਫੋਲੀਓ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਫ਼ਲ ਪਰਿਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ। ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਮ੍ਰਦਾ ਦੇ ਉਪਜਾਊਪਨ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਬਹੁ ਫ਼ਸਲੀ ਪਰਿਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਦਲਹਨ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਤੋਂ ਨਤ੍ਰਜਨ ਦਾ ਸਿਥਰੀਕਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹੋਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਫਸਲ-ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਫਸਲ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਹਰੀ ਖਾਦ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਵੀ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮ੍ਰਦਾ ਦੀ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਿਕ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮੌਸਮ ਆਧਾਰਿਤ ਫ਼ਸਲ-ਯੋਜਨਾ

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਫ਼ਸਲਾਂ 'ਤੇ ਮੌਸਮੀ ਤਣਾਅ ਦੇ ਕਾਰਣ ਫ਼ਸਲ-ਸਮਾਂ ਵਿਚ ਫ਼ਸਲ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਤੇਜ਼ ਹਵਾ, ਮੁਸਲਾਧਾਰ ਮੀਂਹ, ਅਕਾਲ ਆਦਿ।

ਫ਼ਸਲ-ਚੱਕਰ ਦੇ ਲਈ ਉਪਯੁਕਤ ਫਸਲ ਦੀ ਚੋਣ ਉਸ ਸਥਾਨ ਦੀ ਜਲਵਾਯਵੀਯ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਜਮੀਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਹਾਡੋਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਖਰੀਫ਼ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਸੋਇਆਬੀਨ/ਓਰਦ ਅਤੇ ਰਬੀ ਵਿਚ ਕਣਕ/ਜੌਂ/ਸਰ੍ਹੋਂ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਾਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾਂ, ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਤਿਆਰੀ, ਫ਼ਸਲ ਕੈਲੰਡਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ :

ਮੌਸਮ	ਖਰੀਫ	ਪਤਝੜ	ਰਬੀ	ਬਸੰਤ	ਗਰਮ ਰੁੱਤ
ਮਹੀਨਾ	ਮਈ-ਜੂਨ	ਅਕਤੂਬਰ-ਫਰਵਰੀ	ਅਕਤੂਬਰ-ਨਵੰਬਰ	ਫਰਵਰੀ-ਅਪ੍ਰੈਲ	ਅਪ੍ਰੈਲ-ਜੂਨ
ਫ਼ਸਲਾਂ	ਧਾਨ, ਬਾਜਰਾ ਸੋਇਆਬੀਨ, ਉੜਦ, ਕਪਾਹ ਜਵਾਰ, ਮੂੰਗ ਸਬਜੀਆਂ।	ਗੰਨਾ	ਕਣਕ, ਜੌਂ ਸਰੋਂ, ਤਿਲ, ਲਸਨ, ਪਿਆਜ਼, ਧਾਨ ਸਬਜ਼ੀਆਂ, ਪੱਤਾਗੋਭੀ ਫੁਲਗੋਭੀ, ਬ੍ਰੋਕਲੀ, ਆਲੂ, ਟਮਾਟਰ, ਮਿਰਚ।	ਕੁਕੁਰਬਿਟੇਸੀ ਕੁਲ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀਆ ਗੰਨਾ	ਗਹਿਰੀ ਪ੍ਰਜਾਤੀ ਮ੍ਰਦਾ ਸੋਰਕਰਣ- ਮੂੰਗ, ਉੜਦ, ਹਰੀ ਖਾਦ, ਢੈਂਚਾ, ਸਨਈ।

***

ਫ਼ਸਲ-ਚੱਕਰ (ਏਜੀਆਰ/N1201)

ਕਿਸੇ ਨਿਸਚਿਤ ਖੇਤਰ 'ਤੇ ਨਿਸਚਿਤ ਅਵਧੀ ਦੇ ਲਈ ਭੂਮੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊਪਨ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕੇ ਉਗਾਉਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਫ਼ਸਲ ਚੱਕਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਭੋਜਨ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਸਦਉਪਯੋਗ ਅਤੇ ਭੂਮੀ ਦੀ ਭੌਤਿਕ, ਰਸਾਇਣਿਕ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਦਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤੁਲਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਫਸਲ-ਚੱਕਰ ਦੇ ਲਾਭ :

- ✶ ਭੂਮੀ ਦੇ ਪੀ.ਐਚ. ਅਤੇ ਕਸਾਰਯਤਾ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ✶ ਭੂਮੀ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ✶ ਮ੍ਰਦਾਕਸਰਣ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ✶ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ✶ ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ✶ ਖਰਪਤਵਾਰਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ✶ ਸਾਲ ਭਰ ਆਮਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
- ✶ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ✶ ਉਪਜਾਊ-ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਦਾ ਪੂਰਨ ਉਪਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ✶ ਸੀਮਿਤ ਸਿੰਚਾਈ ਸੁਵਿਧਾ ਦਾ ਸਮੁਚਿਤ ਉਪਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

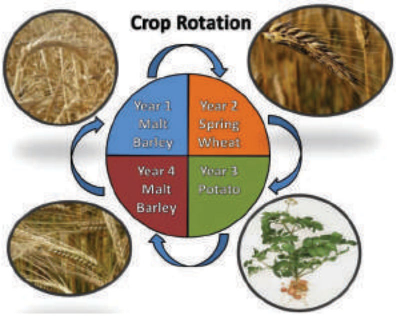

ਦਲਹਨ-ਖਾਦਾਨ ਅਤੇ ਖਾਦਯਾਨ-ਦਲਹਨ ਫ਼ਸਲ-ਚੱਕਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਜੀਵਾਣੂਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਫ਼ਸਲ-ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਦਲਹਨੀ ਫ਼ਸਲ ਅਪਨਾਉਣ ਨਾਲ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਖਾਦ ਦੀ ਬਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੱਠਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤੋਂ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਸੋਖ ਕੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮਿਸਰਿਤ ਖੇਤੀ :

ਇਕ ਹੀ ਖੇਤ ਵਿਚ, ਇਕੱਠਿਆ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਉਗਾਣਾ ਹੀ ਮਿਸਰਿਤ ਖੇਤੀ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਣਕ ਅਤੇ ਮਟਰ ਜਾਂ ਕਣਕ ਅਤੇ ਸਰੋਂ ਜਾਂ ਮੂੰਗਫਲੀ ਅਤੇ ਸੂਰਜਮੁਖੀ ਮਿਸਰਿਤ ਖੇਤੀ। ਇਸ ਲੜੀ ਵਿਚ ਬੀਜ਼ ਮਿਲਾ ਕੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਛਿੜਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਬੀਜਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਕਣ ਅਤੇ ਕੱਟਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਜਾਂ ਮਿਸਰਿਤ ਖੇਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਸਲੋਤਪਾਦਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜਦ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਵੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਮਿਸਰਿਤ ਖੇਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਿਸ਼ਰਤ ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਇਕੱਠਿਆ ਖੇਤ ਵਿਚ ਕਈਂ ਫਸਲਾਂ ਉਗਾਉਣਾ ਹੈ।

ਮਿਸਰਿਤ ਖੇਤੀ ਦੇ ਲਾਭ :

- ✶ ਮਿਸਰਿਤ ਖੇਤੀ ਨਾਲ ਸਾਲ ਭਰ ਖਾਦ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
- ✶ ਘੱਟ ਬਾਰਿਸ਼, ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਾਰਿਸ਼, ਸੋਕਾ ਅਤੇ ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਖੇਤੀ ਉਪਯੁਕਤ ਹੈ।
- ✶ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਅਪਣਾ ਕੇ ਕਿਸਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕਾਈ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- ✶ ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭੂਮੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਰੋਗ ਵਿਆਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕੋਪ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ✶ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਫਸਲ ਮੌਸਮ ਦੀ ਅਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਵੀ ਦੂਸਰੀ ਜਾਂ ਤੀਸਰੀ ਫ਼ਸਲ ਬਚ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਸ ਖੇਤ ਤੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਰੋਗ ਵਿਆਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕੋਪ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਾਲ ਫਸਲ ਦੇ ਲਾਭ :

- ✶ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਾਗਤ ਵਿਚ ਬਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ✶ ਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲ ਵਿਚ ਕੀਟ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ✶ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ✶ ਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ✶ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਉੱਲੀਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਲਾਗਤ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ✶ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜੋਖਮ ਤਾਕਤ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ✶ ਮ੍ਰਦਾ ਦੀ ਉਪਜਾਊਪਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ✶ ਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲ ਅਤੇ ਜਾਲ ਫ਼ਸਲ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਲਾਭ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ✶ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਰੋਗ ਵਿਧਾਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕੋਪ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਾਲ/ਫੰਦਾ ਫ਼ਸਲ :

ਜਾਲ ਫ਼ਸਲ ਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਕੀੜਿਆਂ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਪਾਹ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਨਾਲ ਭਿੰਡੀ ਦੀ ਬੁਆਈ ਕਰਨਾ, ਜਿਸ ਲਾਲ ਕੀੜੇ ਭਿੰਡੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਟਮਾਟਰ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿਚ ਗੇਂਦੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਕੀੜ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਆਦਿ।

ਰਿਲੇ ਕ੍ਰਾਪਿੰਗ :

ਇਸ ਵਿਚ ਪੁਰਵਵਰਤੀ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਗਲੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਦਾਹਰਣ-ਧਾਨ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਧਾਨ ਪੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਅਲਸੀ ਦੀ ਬੁਆਈ ਕਰਨਾ, ਅਦਰਕ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਦੀ ਬੁਆਈ ਕਰਨਾ ਆਦਿ।

ਰਿਲੇ ਕ੍ਰਾਪਿੰਗ ਦੇ ਲਾਭ

- ✶ ਇਕ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ 3-4 ਫ਼ਸਲਾਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ।
- ✶ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਾਗਤ ਵਿਚ ਬਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ✶ ਖਾਦ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ✶ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ✶ ਇਕ ਫ਼ਸਲ ਨਾਲ ਦੂਸਰੀ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ✶ ਮ੍ਰਦਾਕਰਸਰਣ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ✶ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਰੋਗ ਵਿਆਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕੋਪ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

✱ ✱ ✱

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਲਈ ਬੀਜ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਬੀਜੋਪਚਾਰ (ਏਜੀਆਰ/N1202

ਬੀਜ ਦੀ ਚੋਣ :

* ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਚੁਣ ਸਾਰੇ ਬੀਜ ਇਕ ਸਮਾਨ ਆਕਾਰ ਦੇ, ਗੈਰ-ਅਨੁਵਾਂਸ਼ਿਕ ਸੰਸੋਧਿਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਕ੍ਰਮਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ।
* ਬੀਜ (ਕਿਸਮ) ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ ਕਿ ਬੀਜ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਜਲਵਾਯੂ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ, ਖੇਤਰੀ ਕੀੜਿਆਂ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧਕ ਹੋਵੇ।

ਜੈਵਿਕ ਬੀਜੋਪਚਾਰ :

* ਜੈਵਿਕ ਬੀਜ ਉਪਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਹੇਠਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ- ਬਾਇਓ-ਉਤਪਾਦ, ਬਾਇਓ-ਫਰਟੀਲਾਈਜਰ, ਬਾਇਓ-ਪੇਸਿਟਸਾਈਡ ਜਿਵੇਂ-ਅਜ਼ੋਟੋਬੈਕਟਰ, ਰਾਈਜ਼ੋਬਿਯਮ ਕਲਚਰ, ਸਯੁਡੋਮੋਨਾਸ ਆਦਿ।
* ਖੇਤ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫਸਲ-ਸਾਭ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਉਤਪਾਦ ਜਿਵੇਂ-ਬੀਜਮ੍ਰਤ ਆਦਿ।

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਫ਼ਸਲ ਬੁਆਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਰੋਪਣ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ :

* ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਖੇਤ ਦੀ ਗਹਿਰੀ ਜੁਤਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਫਸਲ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰੋਗਵਾਹਕ ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ ਲਾਰਵਾ ਆਦਿ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣ।
* ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਬੁਆਈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਤਾਰ ਤੋਂ ਕਤਾਰ ਅਤੇ ਪੌਦੇ ਤੋਂ ਪੌਦੇ ਦੀ ਦੂਰੀ ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।
* ਜੜ੍ਹ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਵਾੜ ਤੇ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।
* ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਜੈਵਿਕ ਬੀਜ ਖਰੀਦ ਦੇ ਲਈ ਵਿਕ੍ਰੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰੋ।
* ਜੇਕਰ ਬੀਜ ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਧਿਕਾਰਤ ਜੈਵਿਕ ਬੀਜ ਵਿਕ੍ਰਤਾ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਬੀਜ ਖਰੀਦੋ।

ਸਵੀਕਾਰ ਰਸਾਇਣਿਕ ਵਿਕਲਪ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗ :

* ਬਾਇਓਫਰਟੀਲਾਈਜਰ ਯਥਾ-ਟ੍ਰਾਈਕੋਡਰਮਾ, ਸਯੁਡੋਮੋਨਾਸ, ਬੀਜਾਮ੍ਰਤ, ਦਸ਼ਾਮ੍ਰਤ, ਪੰਚਗਵਯ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
* ਸਵੀਕਾਰ ਰਸਾਇਣਿਕ ਵਿਕਲਪ ਜਿਵੇਂ ਪੌਦੇ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਸਾਇਣ ਆਦਿ।

ਭੂਮੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਟਾਈ ਤੱਕ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨਰਸਰੀ ਅਤੇ ਫੀਲਡ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਆਯੋਜਨ:

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ, ਨਰਸਰੀ ਵਿਚ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਬੁਆਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਰਸ਼ਣ-ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਕ੍ਰਿਆਨਵਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਖੇਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਫਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ ਤੱਕ ਫਸਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਕ੍ਰਮਿਤ ਨਾ ਹੋ।

ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ (ਏਜੀਆਰ/N1203)

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ :

ਜ਼ਮੀਨ-ਉਪਜਾਊਪਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਉਸ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਪੂਰਤੀ ਕਰ ਸਕੇ, ਨਾਲ ਹੀ ਮ੍ਰਦਾ ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਂ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪੂਰਨਤਾ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ।

ਮ੍ਰਦਾ-ਉਰਵਰਤਾ ਸਾਧਾਰਨਤਾ : ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਭੌਤਿਕ, ਰਸਾਇਣਿਕ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਗੁਣਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮ੍ਰਦਾ-ਪ੍ਰੀਖਣ :

ਸੰਤੁਲਿਤ ਖਾਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਆਧਾਰ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰੀਖਣ ਹੀ ਹੈ। ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਉਚਿਤ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਉਚਿਤ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਉਚਿਤ ਵਿਧੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਪਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਲੈਣ ਦਾ ਸਹੀ ਸਮਾਂ :

ਹਰੇਕ ਫਸਲ ਦੀ ਬੁਆਈ/ਰੋਪਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸੁਕੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਜ਼ਮੀਨ-ਨਮੂਨਾ ਲੈਣ ਦੀ ਵਿਧੀ :

- ਜਿਸ ਖੇਤ ਤੋਂ ਨਮੂਨਾ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਗ-ਜੈਗ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਘੁੰਮ ਕੇ 10-15 ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾ ਲਓ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਖੇਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਜਾਣ।
- ਘੁੰਮੇ ਹੋਏ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਉਪਰੀ ਸਤਹ ਤੇ ਘਾਹ-ਫੂਸ ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ ਆਦਿ ਹਟਾ ਦਿਓ।
- ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ 15 ਸੈਂਮੀ. (6 ਇੰਚ) ਗਹਿਰਾ (V) ਦੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਟੋਆ ਪੁੱਟੋ।

  ਟੋਏ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਖੁਰਪੀ ਨਾਲ

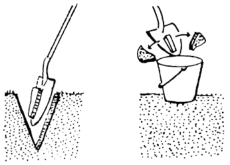

- ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਉਪਰ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਤੱਕ 2-3 ਸੈਂਮੀ. ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਤਹਿ ਨੂੰ ਕੱਢ ਲਓ ਅਤੇ ਸਾਫ ਬਾਲਟੀ ਵਿਚ ਪਾ ਲਓ।
- ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੂਰੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾ ਲਓ ਅਤੇ ਸਾਫ ਕੱਪੜੇ 'ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਗੋਲ ਢੇਰ ਬਣਾ ਲਓ। ਹੁਣ ਉਂਗਲੀ ਨਾਲ ਢੇਰ ਨੂੰ ਚਾਰ ਬਰਾਬਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਕੱਟ ਦਿਓ ਅਤੇ ਆਹਮਣੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਦੇ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ

- ਵਾਪਸ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲਓ। ਇਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਦੁਹਰਾਓ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਲਗਭਗ ਅੱਧਾ ਕਿਲੋ ਮਿੱਟੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਨਮੂਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।
- ਸੁੱਕੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਥੈਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਸੂਚਨਾ ਪੱਤ੍ਰਕ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਸਾਰੀ
- ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਿਖੀ ਹੋਵੇ- ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਥੈਲੀ ਵਿਚ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਓ।
- ਤਿਆਰ ਨਮੂਨਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੀਖਣ-ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗਸਾਲਾ ਵਿਚ ਭੇਜੋ। ਕਿਸਾਨ ਹੇਠਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੂਚਨਾ ਪੱਤਰ ਨਮੂਨਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਉਪਰ ਬੰਨੋ। 1. ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਨਾਮ 2. ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ 3. ਪਿੰਡ/ਵਿਕਾਸਖੰਡ/ਤਹਿਸੀਲ 4. ਖੇਤ ਦਾ ਖਸਰਾ ਨੰ./ਪਹਿਚਾਣ 5. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ 6. ਸਿੰਚਿਤ/ਅਸਿੰਚਿਤ 7. ਪਹਿਲਾਂ ਲਈ ਗਈ ਫਸਲ 8. ਪਹਿਲੇ ਫਸਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਉਰਵਰਕ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾ 9. ਮਿੱਟੀ- ਸਬੰਧੀ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆ।

ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਲੈਂਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ :

- ਸੋਂਢ ਕਮੇਂਡ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਅਤੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਨਮੂਨਾ ਨਾ ਲਓ।
- ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਥੋਂ ਨਮੂਨਾ ਨਾ ਲਓ।
- ਨਮੂਨਾ ਸੁੱਕੇ ਖੇਤ ਵਿਚੋਂ ਲਓ।
- ਜਿਥੇ ਗੋਬਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਖਾਦ ਆਦਿ ਪਾਈ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਉਥੋਂ ਨਮੂਨਾ ਨਾ ਲਓ।

ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਰੀ ਸਤਹ ਵਿਚ ਸਕ੍ਰਿਯਣ ਮਾਇਕ੍ਰੋਬਿਅਲ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਅਨੇਕ ਤਰੀਕੇ :

- ਹਰੀ ਖਾਦ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੋਬਰ ਦੀ ਖਾਦ (ਐਫ.ਵਾਈ.ਐਮ.) ਨਾਲ ਕਾਰਬਨਿਕ ਪਦਾਰਥ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਸੂਖਮਜੀਵਾਂ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ।
- ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਣੂਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਓ ਜਿਵੇਂ ਪੀ.ਐਸ.ਬੀ., ਪੀ.ਐਮ.ਬੀ., ਜੈਡ.ਐਸ.ਬੀ., ਟ੍ਰਾਈਕੋਡਰਮਾ, ਸਯੁਡੋਮੋਨਾਸ, ਅਜੇਟੋਬੇਕਟਰ, ਰਾਈਜੋਬਿਯਮ, ਮਾਯਕੋਰਾਈਜਾ ਆਦਿ।

ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਭੂਮੀ ਦੀ ਉਰਵਰਤਾ :

ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤ	**ਉਪਲਬਧ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ (ਕਿ./ਹੇ.)**		
	ਘੱਟ	**ਮੱਧਮ**	**ਜ਼ਿਆਦਾ**
ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ	280 ਤੋਂ ਘੱਟ	280-560	560 ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ
ਫਾਸਫੋਰਸ	10 ਤੋਂ ਘੱਟ	10-25	25 ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ
ਪੋਟਾਸ਼	110 ਤੋਂ ਘੱਟ	110-280	280 ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ
ਜੈਵਿਕ ਕਾਰਬਨ	0.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਘੱਟ	0.5-0.75 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ	0.75 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ

ਜੀਵਾਣੂ-ਖਾਦ ਦੇ ਲਾਭ :

- ਇਹ ਜੀਵਾਣੂ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਇਹ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਣੂ ਮ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਫਾਸਫੋਰਸ ਨੂੰ ਘੁਲਣਸ਼ੀਲ ਬਣਾ ਕੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਉਪਲਬਧਤਾ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਇਹ ਸੂਖਮ ਜੀਵ ਕੁਝ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਸੂਖਮ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਿੰਕ, ਤਾਂਬਾ, ਸਲਫਰ, ਲੋਹਾ, ਬੋਰੋਨ, ਕੋਬਾਲਟ ਅਤੇ ਮੋਲਿਬਡੇਨਮ ਆਦਿ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਇਹ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਣੂ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਬਚੇ ਹੋਏ ਕਾਰਬਨਿਕ ਅਪਸ਼ਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਸੜਾ ਕੇ ਮ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਕਾਰਬਨਿਕ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਉਚਿਤ ਮਾਤਰਾ ਬਣਾਏ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।
- ਇਹ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਣੂ ਪਾਦਕ-ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਰਮੋਨਸ, ਪ੍ਰੋਟੀਨ, ਵਿਟਾਮਿਨ ਅਤੇ ਅਮੀਨੋ ਅਮਲ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਣੂ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਪਨਪ ਰਹੀ ਰੋਗਜਨਕ ਫਫੂੰਦ ਨਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਜੀਵਾਣੂਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਣੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਲਗਭਗ 15-30 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਫਸਲ ਉਤਪਾਦਨ ਵੱਧਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
- ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਣੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਮ੍ਰਦਾ ਦੀ ਜਲਧਾਰਣ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਵੱਧਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਫਸਲ ਉਤਪਾਦਨ ਵੱਧਦਾ ਹੈ।
- ਇਹ ਜੀਵਾਣੂ-ਖਾਦ ਹਰੇਕ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਫਸਲ ਲਗਭਗ 20 ਤੋਂ 30 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਫਾਸਫੋਰਸ ਨੂੰ ਘੁਲਣਸੀਲ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਣੂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਲਗਭਗ 30 ਤੋਂ 40 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਫਾਸਫੋਰਸ ਪ੍ਰਤੀ ਫਸਲ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜ਼ਮੀਨ-ਪ੍ਰੀਖਣ :

- ਜ਼ਮੀਨ-ਪ੍ਰੀਖਣ ਕਿਓ ?
- ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰੀਖਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਅਤੇ ਲਵਣਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਅਤੇ ਪੀ.ਐਚ.ਮਾਨ. ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।
- ਭੂਮੀ ਦੀ ਭੌਤਿਕ ਬਨਾਵਟ ਜਾਨਣ ਦੇ ਲਈ।

* ਜੋ ਫ਼ਸਲ ਅਸੀਂ ਬੀਜਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਵਿਚ ਖਾਦ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ।
* ਸਮੱਸਿਆਗ੍ਰਸਤ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਭੂਮੀ-ਸੁਧਾਰਕ ਰਸਾਇਣ, ਜਿਵੇਂ ਉਸਰ ਭੂਮੀ ਦੇ ਲਈ ਜਿਪਸਮ, ਫਾਸਪੋਜਿਪਸਮ ਜਾਂ ਪਾਈਰਾਈਟਸ ਅਤੇ ਅਮਲੀਯ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਚੂਨੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀ ? ਜੇਕਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਭੂਮੀ ਸੁਧਾਰਕ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਮ੍ਰਦਾ-ਸੰਸੋਧਨ :

ਸਫ਼ਲ ਖੇਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਲਈ ਲਵਣੀਯ, ਕਸਾਰੀਯ ਅਤੇ ਅਮਲੀਯ ਮ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਲਵਣੀਯ ਭੂਮੀ ਦਾ ਸੁਧਾਰ :

* ਭੂਮੀ ਸਮਤਲੀਕਰਨ, ਮੇੜਬੰਦੀ ਜਾਂ ਸਿੰਚਾਈ ਜਲਭਰਾਵ ਕਰਕੇ ਘੁਲਣਸ਼ੀਲ ਲਵਣਾਂ ਦਾ ਨਿਕਸ਼ਾਲਨ ਕਰੋ।
* ਮ੍ਰਦਾ-ਜਾਂਚ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਸ਼ਾਰੀਯ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਜਿਪਸਮ, ਸਲਫਰ ਅਤੇ ਕੇਲਸਾਈਟ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ।
* ਹਰੀ ਖਾਦਵਾਲੀ ਫਸਲਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਢੈਂਚਾ, ਸਨਈ ਅਤੇ ਲੋਬੀਆ ਵੀ ਕਸ਼ਾਰੀਯ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਵਿਚ ਉਪਯੋਗੀ ਸਿੱਧ ਹੋਈ ਹੈ।

ਅਮਲੀਯ ਭੂਮੀ ਦਾ ਸੁਧਾਰ :

ਮ੍ਰਦਾ ਪੀਐਚ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੂਨੇ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ।

ਜੈਵ ਉਰਵਰਕ :

ਜੈਵ ਉਰਵਰਕ ਉਹ ਉਤਪਾਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੀਵਤ ਸੂਖਮ ਜੀਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਿਚ ਵਾਧੇ ਦੇ ਲਈ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਸਥਿਰੀਕਰਨ (ਫਿਕਸੇਸਨ), ਫਾਸਫੋਰਸ ਘੁਲਣਸ਼ੀਲਤਾ (ਸੋਲਯੂਬਿਲਾਈਜੇਸਨ), ਵਾਧਾ ਹਾਰਮੋਨ-ਉਤਪਾਦਨ, ਸੇਲੂਲੋਜ-ਵਿਘਟਨ ਆਦਿ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਉਪਯੋਗੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਜੈਵ ਉਰਵਰਕ :

* ਰਾਈਜੋਬਿਯਮ
* ਏਜੇਟੋਬੇਕਟਰ
* ਏਜੋਸਿਪਰਿਲਿਯਮ
* ਨੀਲ ਹਰਿਤ ਸ਼ੇਵਾਲ
* ਏਜੋਲਾ

ਰਾਈਜੋਬਿਯਮ :

* ਵਾਯੂਵੀਯ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬੈਕਟੀਰੀਆ, ਫਲੀਦਾਰ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਜੀਵੀ ਸੰਬੰਧ (ਸਿੰਬਿਯੋਟਿਕ ਐਸੋਸੀਏਸਨ) ਨਾਲ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।
* ਇਹ 20-200 ਕਿਲੋ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਹਰ ਸਾਲ ਸਥਿਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।
* 1-2 ਕਿਲੋ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਉਪਚਾਰ ਅਤੇ 20 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਗ੍ਰ ਬੀਜ ਉਪਚਾਰ ਦੇ ਲਈ।

ਏਜੇਟੋਬੈਕਟੋਰ ਅਤੇ ਏਜੋਸਿਪਰਿਲਿਯਮ :

* ਇਹ ਇਕ ਸਵਤੰਤਰ ਜਾਂ ਮੁਕਤਰੂਪ ਨਾਲ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਿਤ ਅਤੇ ਨਾਈ੍ਰਟੋਜਨ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬੈਕਟਰੀਆ ਹਨ।
* ਇਹ 20-40 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਸਥਿਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।
* ਅਨਾਜ ਅਤੇ ਬਾਗਵਾਨੀ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਅਨੁਸੰਸਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
* ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਬੀਜ ਉਪਚਾਰ, ਪੌਦਾ-ਉਪਚਾਰ ਜਾਂ ਮ੍ਰਦੋਉਪਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

* ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੀਜ ਉਪਚਾਰ ਵਿਚ 200 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ 10 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਬੀਜ਼, 1.5-3.0 ਕਿਲੋ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ, ਪੌਦ-ਉਪਚਾਰ 4-5 ਕਿਲੋ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਮ੍ਰਦਾ ਉਪਚਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਯੋਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨੀਲ ਹਰਿਤ ਸ਼ੈਵਾਲ :

* ਨੀਲ ਹਰਿਤ ਕਾਈ ਇਕ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦ ਹੈ।
* ਮੁੱਖ ਨੀਲ ਹਰਿਤ ਸ਼ੈਵਾਲ ਨੋਸਟਾਕ-ਅਨਾਬੀਨਾ, ਐਲੋਸੀਰਾ, ਕੋਲੋਥਰਿਕਸ ਆਦਿ।
* ਇਹ ਚਾਵਲਾਂ ਵਿਚ 25-30 ਕਿਲੋ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।
* ਧਾਨ ਵਿਚ 25 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਏਜੋਲਾ :

* ਏਜੋਲਾ ਇਕ ਤਾਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਫਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਨਾਬੀਨਾ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।
* ਇਹ 25-40 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਸਥਿਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਫਾਸਫੋਰਸ ਘੁਲਨਸ਼ੀਲ ਜੈਵ ਉਰਵਰਕ (ਪੀਐਸਬੀ) :

* ਪੀ.ਐਸ.ਬੀ. ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਅਤੇ ਕਵਕ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਘੁਲਨਸ਼ੀਲ ਫਾਸਫੇਟ ਨੂੰ ਘੁਲਣਸ਼ੀਲ ਫਾਸਫੇਟ ਵਿਚ ਬਦਲਦਾ ਹੈ।
* ਸਾਰੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਉਪਯੋਗ ਦੇ ਲਈ ਬੀਜ ਉਪਚਾਰ, ਪੌਦ ਉਪਚਾਰ ਜਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਉਪਚਾਰ ਦੇ ਲਈ, ਇਸ ਦੇ ਉਪਯੋਗ ਦੀ ਅਨੁਸੰਸ਼ਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਾਸਫੋਰਸ ਮੋਬਿਲਾਈਜਿੰਗ ਬਾਇਓ-ਫਰਟੀਲਾਈਜਰ (ਪੀ.ਐਮ.ਬੀ.):
* ਮਾਇਕੋਰਈਜ਼ਾ ਵਰਗੇ ਵੇਮ (VAM)

ਫਸਲ ਚੱਕਰ :

ਫ਼ਸਲ-ਚੱਕਰ ਕਿਸੇ ਨਿਸਚਿਤ ਖੇਤਰ 'ਤੇ ਇਕ ਨਿਸਚਿਤ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੇਰ-ਫੇਰ ਕਰ ਬੀਜਣਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਭੂਮੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖ ਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਲੈ ਸਕੀਏ, ਉਦਾਹਰਣ ਮੱਕੀ, ਕਣਕ, ਮੂੰਗ, ਮੱਕਾ, ਆਲੂ, ਮੂੰਗ ਆਦਿ।

ਫਸਲ-ਚੱਕ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ :

* ਗਹਿਰੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਥਲੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੀ ਫਸਲ ਉਗਾਉਣਾ।
* ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾਦ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਘੱਟ ਖਾਦ ਚਾਹੁੰਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਬੀਜਣਾ।
* ਜਿਆਦਾ ਪਾਣੀ ਚਾਹੁੰਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਚਾਹੁੰਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਬੀਜਣਾ।
* ਫਲੀਦਰ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਬਿਨਾਂ ਫਲੀਦਾਰ ਫਸਲਾਂ ਬੀਜਣਾ। ਫਸਲ-ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਇਕ ਹੀ ਕੁਲ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ।
* ਫਸਲ-ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਸਾਲਭਰ ਤਾਕਤਪੂਰਨ ਉਪਯੋਗ।

ਫ਼ਸਲ-ਚੱਕਰ ਦੇ ਲਾਭ :

* ਮ੍ਰਦਾ ਦੀ ਉਰਵਰਤਾ ਵਿਚ ਵਾਧਾ।
* ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤਪਾਦਕਤਾ।
* ਕੀੜਿਆਂ 'ਤੇ ਕਾਬੂ।
* ਮ੍ਰਦਾ-ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

- ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ।
- ਉਤਪਾਦਾਂ ਦਾ ਉਚਿਤ ਮੁੱਲ।
- ਘੱਟ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ।

ਫ਼ਸਲ-ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ

- ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਇਕ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਭੂਸੇ, ਟੰਡਲ, ਭੂਸੀ ਆਦਿ।
- ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਰਹਿਦ-ਖੂੰਦ ਵਿਚ 1.7-3.30 ਦੇ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
- ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਫ਼ਸਲ-ਰਹਿੰਦ ਖੂੰਹਦ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਤਪਾਦਕਤਾ, ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਆਪੂਰਤੀ ਅਤੇ ਮਾਇਕ੍ਰੋਬਿਯਲ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਖੇਤ ਵਿਚ ਫ਼ਸਲ-ਰਹਿੰਦ ਖੂੰਹਦ ਦੀ ਮਾਤਰਾ 2.5-5.0 ਟਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਹਰੀ ਖਾਦ :

- ਦਲਹਨੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਦਲਹਨੀ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਫੁਲ ਆਉਣ ਦੇ ਸਮਾਂ ਟਰੈਕਟਰ ਵਿਚ ਖੇਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦੇਣ ਜਾਂ ਦਬਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਸੜਨ 'ਤੇ ਜੋ ਖਾਦ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਰੀ ਖਾਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
- ਹਰੀ ਖਾਦ 50-60 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ 1.5-2 ਟਨ/ਏਕੜ ਖੁਸ਼ਕ ਬਾਇਓਮਾਸ ਅਤੇ 35-40 ਕਿਲੋ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।
- ਹਰੀ ਖਾਦ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਣੂਆਂ (ਮਾਈਕ੍ਰੋਬਿਯਲ) ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇਜ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਖਰਪਤਵਾਰ-ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਰੋਗ-ਪ੍ਰਤੀਰੋਧਕ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਹਰੀ ਖਾਦ ਦੇ ਗੁਣ :

- ਜਲਦੀ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕੇ।
- ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦਲਹਨੀ ਫਸਲ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਾਯੂਮੰਡਲੀ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਦਾ ਸਥਿਰੀਕਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੋਣ ਚਾਹੀਦੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਸਕੇ।
- ਫਸਲ ਦੇ ਵਾਧੇ ਹੋਣ 'ਤੇ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਪੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਮਲ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨਿਕਲ ਸਕਣ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕਾਈ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਤਰ ਹਰਾ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸੜ ਸਕਣ।
- ਫਸਲ ਗਹਿਰੀ ਜੜ੍ਹ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਗਹਿਰਾਈ ਤੱਕ ਜਾ ਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਖਿਚ ਸਕੇ।ਹਰੀ ਖਾਦ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਸੜਨ 'ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਸਾਰੇ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਰੀ ਸਤਹ 'ਤੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬੀਜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਵਾਨਸਪਤਿਕ ਭਾਗ ਮੁਲਾਇਮ ਹੋ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ।
- ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਜਲ ਅਤੇ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।
- ਚੁਣੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਰੋਗ ਅਤੇ ਕੀੜੇ ਘੱਟ ਲੱਗਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਬੀਜ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ।

ਹਰੀ ਖਾਦ ਦੇ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਫ਼ਸਲਾਂ :

- ਦਲਹਨੀ ਫ਼ਸਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਢੈਂਚਾ, ਜੂਨ, ਲੋਬੀਆ, ਉੜਦ, ਮੂੰਗ, ਗਵਾਰ, ਬਰਸੀਮ, ਖੇਸਾਰੀ ਅਤੇ ਸਨਈ ਆਦਿ।
- ਗੈਰ ਫਲੀਦਾਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਭੰਗ, ਜਵਾਰ, ਮੱਕੀ, ਸੂਰਜਮੁੱਖੀ ਅਤੇ ਏਜੋਲਾ ਆਦਿ।

ਹਰੀ ਖਾਦ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ				
ਫਸਲ	ਉਗਾਉਣ ਦਾ ਮੌਸਮ	ਹਰੇ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਔਸਤ 'ਤੇ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਦੀ	ਹਰੇ ਭਾਗ ਦੇ ਆਧਾਰ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ	ਮ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਮਿਲਾਈ ਗਈ ਕਿਗ੍ਰਾ/ਹੇ
ਢੈਂਚਾ	ਖਰੀਫ	14.4	0.42	77.10
ਸਨਈ	ਖਰੀਫ	15.2	0.43	84.0
ਮੂੰਗ	ਖਰੀਫ	5.7	0.53	38.6
ਲੋਬੀਆ	ਖਰੀਫ	10.8	0.49	56.3
ਗਵਾਰ	ਖਰੀਫ	14.4	0.34	62.3
ਸੈਂਜੀ	ਖਰੀਫ	20.6	0.51	134.0
ਖੇਸਾਰੀ	ਰਬੀ	8.8	0.54	60.7

ਗੋਬਰ ਦੀ ਖਾਦ : ਗੋਬਰ ਦੀ ਖਾਦ ਪਸ਼ੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਗਾਂ, ਮੱਝ ਅਤੇ ਬੱਕਰੀ ਆਦਿ ਦੇ ਠੋਸ ਅਤੇ ਦ੍ਰਵ ਮਲ-ਮੂਤਰ, ਅਨੇਕ ਪੋਸ਼ਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਜਿਵੇਂ ਬਿਛਾਵਨ, ਭੂਸਾ, ਪੁਆਲ, ਪੇੜ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੋਬਰ ਦੀ ਖਾਦ (ਐਫ.ਵਾਈ.ਐਮ) ਵਿਚ ਲਗਭਗ 5-6 ਕਿਲੋ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ, 1.2-2.0 ਕਿਲੋ ਫਾਸਫੋਰਸ ਅਤੇ 5-6 ਕਿਲੋ ਪੋਟਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਟਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੋਬਰ ਦੀ ਖਾਦ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ :

1. **ਇੰਦੌਰ-ਵਿਧੀ :** ਇਹ ਵਿਧੀ ਏ.ਹਾਵਰਡ ਅਤੇ ਯਸਵੰਤ ਡੀ.ਵਾਡ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇੰਦੌਰ ਵਿਚ 1924 ਤੋਂ 1931 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਕਾਰਣ ਇਸ ਨੂੰ ਇੰਦੋਰ-ਵਿਧੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਧੀ :

1. ਟੋਏ ਦਾ ਆਕਾਰ ਟੋਏ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 10 ਫੁੱਟ, ਚੋੜਾਈ 5-7 ਫੁੱਟ ਅਤੇ ਡੂੰਘਾਈ 2-3 ਫੁਟ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।
2. ਕੰਪੋਸਟ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮੱਗਰੀ।

ਅ. ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਗੋਬਰ ਵਿਛਾਵਨ ਸਮੇਤ।

ਬ. ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਮੂਤਰ ਵਾਲੀ ਸੁਕੀ ਹੋਈ ਮਿੱਟੀ।

ਸ. ਪੌਦਿਆਂ ਅਤੇ ਫਸਲ ਦੀ ਰਹਿੰਦ ਖੂੰਹਦ, ਖਰਪਤਵਾਰ, ਦਰੱਖਤ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ, ਲੱਕੜੀ ਦੀ ਸੁਆਹ, ਧਾਨ ਦੀ ਚੂਰੀ ਆਦਿ ਦਾ ਮਿਸਰਨ।

1. **ਟੋਆ ਭਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ :** ਪਹਿਲੀ ਪਰਤ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂਸ਼ਾਲਾ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਚਰੇ ਦੀ ਮੋਟੀ ਪਰਤ 3 ਇੰਚ ਤੱਕ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਯ ਦੇ ਉਪਰ ਲਕੜੀ ਦੀ ਸੁਆਹ ਨੂੰ ਫੈਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਪਰ 2 ਇੰਚ ਮੋਟੀ ਗੋਬਰ ਦੀ ਪਰਤ ਵਿਛਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰ ਹਲਕੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਪਰਤ ਬਿਖੇਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੂਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਗਿੱਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਪੂਰੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪਰਤ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਟੋਏ ਨੂੰ ਭਰਦੇ ਹਾਂ। ਟੋਏ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਭਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਪਰਤ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਇਕ ਫੁਟ ਉਪਰ ਤੱਕ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਵਿਛਾਵਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਆਹ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਮੂਤਰ ਦੀ ਇਕ ਪਰਤ ਲਗਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸਵੇਰੇ-ਸ਼ਾਮ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੂੜੇ-ਕਰਕਟ ਅਤੇ ਗੋਬਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਚੂਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਸੋਕ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿਚ 3 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਚੰਗੀ ਕੰਪੋਸਟ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

2 **ਨੇਡੇਪ ਕੰਪੋਸਟ :** ਇਹ ਵਿਧੀ ਸ੍ਰੀ ਨਰਾਇਣ ਦੇਵਰਾਵ ਪੰਢਰੀ ਪਾਂਡੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਯਵਤਮਾਲ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਹੇਠ ਸਮੱਗਰੀ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

1. ਫਾਰਮ ਅਵਸ਼ੇਸ, ਅਪਸ਼ਿਸਟ, ਕੰਪੋਸਟ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਕਪਾਹ ਅਤੇ ਅਰਹਰ ਦੇ ਡੰਠਲ,

2. ਦਰੱਖਤ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਆਦਿ ਕਰੀਬ 1400-1500 ਕਿਲੋ।

3. ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਗੋਬਰ 90-100 ਕਿਲੋ।

4. ਪਾਣੀ ਮੌਸਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ।

ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਬਰ ਦਾ ਘੱਟ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਵਾਯੁਵੀਜ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਕਾਰਬਨਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਵਿਘਟਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਪੋਸਟ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਵਿਚ 90-120 ਦਿਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੇ ਕੰਪੋਸਟ ਵਿਚ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ 0.5-1.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ, 0.5-1.0 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਫਾਸਫੋਰਸ ਅਤੇ 1.2-1.4 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਪੋਟਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨੇਡੇਪ ਕੰਪੋਸਟ ਟੈਂਕ :

ਇੱਟ ਜਾਂ ਪੱਥਰ ਆਦਿ ਨਾਲ ਜਮੀਨ ਦੇ ਉਪਰ ਟੈਂਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।ਟੈਂਕ ਦਾ ਆਕਾਰ ਆਯਤਾਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ

ਅੰਦਰ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 10 ਫੁੱਟ, ਚੌੜਾਈ 6 ਫੁੱਟ ਅਤੇ ਉਚਾਈ 3 ਫੁੱਟ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।ਟੈਂਕ ਦੀ ਕੰਧ 9 ਇੰਚ ਮੋਟੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਹਵਾ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਲਈ ਟੈਂਕ ਦੀਆਂ ਚਾਰੇ ਦੀਵਾਰਾਂ ਵਿਚ 7 ਇੰਚ ਦੇ ਛੇਕ ਛੱਡਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੀਸਰੀ, ਛੇਵੀਂ ਅਤੇ ਨੌਂਵੀਂ ਪਰਤ ਵਿਚ ਛੇਕ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।ਟੈਂਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਅਤੇ ਫਰਸ ਨੂੰ ਟੈਂਕ ਭਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਬਰ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਨ ਨਾਲ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲੇਪ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਟੈਂਕ ਭਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ :

ਟੈਂਕ ਭਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਬਰ ਦੇ ਘੋਲ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਟੈਂਕ ਦੇ ਥੱਲੇ ਅਤੇ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਪਹਿਲੀ ਪਰਤ- ਪਹਿਲੀ ਪਰਤ ਫਾਰਮ ਦੇ ਵਾਨਸਪਤਿਕ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਦੂਸਰੀ ਪਰਤ- ਗੋਬਰ ਜਾਂ ਗੋਬਰ ਦੀ ਲੇਈ (ਕਰੀਬ 5 ਕਿਲੀਗੋਬਰ ਨੂੰ 100 ਲੀ. ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੋਲ) ਦਾ ਪਹਿਲੀ ਪਰਤ 'ਤੇ ਇਕ ਸਾਰ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤੀਸਰੀ ਪਰਤ- ਇਸ ਪਰਤ ਵਿਚ 30-40 ਕਿਲੋ ਸਾਫ ਸੁੱਕੀ ਛਨੀ ਮਿੱਟੀ ਗੋਬਰ ਦੀ ਪਰਤ 'ਤੇ ਇਕਸਾਰ ਵਿਛਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਪਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਕੇ ਗਿੱਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਕ੍ਰਮਾਂ ਵਿਚ ਟੈਂਕ ਵਿਚ ਪਰਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਤੱਕ ਢੇਰ ਟੈਂਕ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੋਂ 1.5 ਫੁਟ ਉਪਰ ਤੱਕ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ।ਸਾਧਾਰਨਤਾ 11-12 ਪਰਤ ਵਿਚ ਟੈਂਕ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਟੈਂਕ ਦੇ ਉਪਰੀ ਭਾਗ ਨੂੰ ਝੋਪੜੀਨੁਮਾ ਆਕਾਰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।ਟੈਂਕ ਭਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਢੱਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।ਟੈਂਕ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿਚ ਦਰਾਰ ਨਾ ਪਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਰਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੈਸ ਨਿਕਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਉਪਰ ਦੁਬਾਰਾ ਲੇਪ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਕੰਪੋਸਟ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ 3-4 ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕੰਪੋਸਟ ਵਿਚ 15-20 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਨਮੀ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਗੋਬਰ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਘੋਲ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਖਾਦ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤ ਸੰਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿ ਸਕਣ।ਸਾਧਾਰਨਤਾ ਇਕ ਟੈਂਕ ਤੋਂ 3 ਟਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਕੰਪੋਸਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੰਪੋਸਟ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਵਿਧੀ :

ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (ਸਾਧਾਰਨਤਾ ਫ਼ਸਲਾਂ ਵਿਚ 10-12 ਟਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਅਤੇ ਸਬਜੀਆਂ ਵਿਚ 15-20 ਟਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ) ਕੰਪੋਸਟ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਬੁਆਈ ਦੇ 3-4 ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਖੇਤ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ, ਹਲ ਚਲਾ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਮਿਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ :

ਕੇਂਚੂਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਅਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜਿਵੇਂ ਗੋਬਰ, ਵਨਸਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਭੋਜਣ ਦੇ ਕਚਰੇ ਆਦਿ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ/ਪਚਾ ਕੇ ਛੋਟੀ-ਛੋਟੀ ਗੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਨੂੰ ਹੀ ਕੇਂਚੂਆਂ-ਖਾਦ ਜਾਂ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।ਇਸ ਦੇ ਉਪਯੋਗ ਨਾਲ ਫਸਲਾਂ ਕੀਟ ਅਤੇ ਵਿਆਧੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਵਿਚ ਸੂਖਮ ਤੱਤ ਸੰਤੁਲਿਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਅੰਜਾਇਮ ਅਤੇ ਵਿਟਾਮਿਨ ਵੀ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਵਿਧੀ : ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਸਥਾਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਚਾ ਅਤੇ ਛਾਂਦਾਰ ਹੋਵੇ।ਛਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਵਰਮੀ ਬੇਡ ਦੇ ਉਪਰ ਛੱਪਰ ਪਾ ਕੇ ਛਾਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੰਡੋਏ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਾਨਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੰਡੋਏ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਬੈਡ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 40-50 ਫੁਟ ਅਤੇ ਚੌੜਾਈ 3-4 ਫੁਟ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿਚ 2 ਫੁਟ ਉਚਾਈ ਤੱਕ 10-15 ਦਿਨ ਪੁਰਾਣਾ ਗੋਬਰ ਭਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲਗਭਗ 150 ਗੰਡੋਏ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੋਬਰ ਦੇ ਉਪਰ 5-10 ਸੈਂਮੀ ਪੁਆਲ ਜਾਂ ਸੁੱਕੀ ਪੱਤੀਆਂ ਪਾ ਦਿਓ। ਇਸ ਇਕਾਈ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ 20-25 ਦਿਨ ਤੱਕ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਇਸ ਵਿਚ 40 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਨਮੀ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 40-45 ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ 2 ਤੋਂ 3 ਦਿਨ ਤੱਕ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ। ਜਦ ਖਾਦ ਪਕੀ ਹੋਈ ਚਾਹ ਦੀ ਪੱਤੀ ਵਾਂਗ ਦਿਖੇ ਤਾਂ ਖਾਦ ਤਿਆਰ ਸਮਝੋ।

ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਦੇ ਲਾਭ :

- ਗੰਡੋਆ ਖਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਸਿੰਚਾਈ ਵਿਚ ਬਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਗੰਡੋਆ ਖਾਦ ਮ੍ਰਿਦਾ ਦੇ ਪੀ.ਐਚ. ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਮ੍ਰਿਦਾ ਵਿਚ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਣੂਆਂ ਨੂੰ ਸਕ੍ਰਿਯ ਕਰਕੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧਕ ਤਾਕਤ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਫਸਲ-ਉਤਪਾਦਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਸਕਣਗੀਆਂ।

ਬੇਡ ਤੋਂ ਖਾਦ ਕੱਢਣਾ :

ਤਿਆਰ ਖਾਦ ਨੂੰ ਪਿਟ ਤੋਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਫਿਰ ਤੋਂ ਨਵਾਂ ਗੋਬਰ ਭਰ ਦਿਓ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੰਪੋਸਟ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੰਡੋਏ ਨਵੇਂ ਗੋਬਰ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਖਾਦ ਨੂੰ ਪਿਟ ਤੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਛਾਂ ਵਿਚ ਢੇਰ ਲਗਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਹਲਕਾ ਸੁਕਣ ਦੇ ਬਾਅਦ 2 ਮਿਮੀ. ਚੌੜੇ ਛਿਦ੍ਰਾਂ ਵਾਲੀ ਛਲਨੀ ਨਾਲ ਛਾਨ ਲਓ। ਛਨੀ ਹੋਈ ਖਾਦ ਨੂੰ ਬੋਰੀ ਵਿਚ ਭਰ ਕੇ ਰੱਖ ਲਓ। ਇਸ ਤਿਆਰ ਖਾਦ ਵਿਚ 20-25 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਨਮੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਖਾਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਜਗਾ ਸਟੋਰ ਕਰੋ ਜਿਥੇ ਸੁਕ ਨਾ ਸਕੇ।

ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ :

- ਟੋਏ ਵਿਚ ਲੱਕੜੀ, ਚੀੜ ਦੀ ਪੱਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾ ਕਰੋ।
- ਟੋਏ ਵਿਚ ਪਲਾਸਟਰ ਨਾ ਕਰੋ।
- ਗੰਡੋਏ ਨੂੰ ਕੀੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਸਮੇ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਗੱਡੇ ਦੇ ਚਾਰੋ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਜੈਵ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ।
- ਗੰਡੋਏ ਦੀ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਜਾਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ।
- ਟੋਏ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੂਰਜ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਟੋਏ ਦੇ ਉਪਰ ਘਾਹ-ਫੂਸੋ ਦਾ ਛੱਪਰ ਬਣਾ ਕੇ ਛਾਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਦੇ ਪੋਸ਼ਕ : ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੋਧ-ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰੀਖਣਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਵਿਚ 1.25 ਤੋਂ 2.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਨਾਈਟ੍ਰੋਜਨ, 1.6-1.8 ਪ੍ਰਤੀਸਤ ਫਾਸਫੋਰਸ ਅਤੇ 1.0-1.5 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਪੋਟਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਦਾ ਪੀ.ਐਸ. ਮਾਨ 7-7.8 ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਰਬਨ ਨਤ੍ਰਜਨ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ 12:1 ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਵਿਚ ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਤ ਘੁਲਣਸ਼ੀਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦ ਹਨ।

ਵਰਮੀਵਾਸ਼ : ਵਰਮੀਵਾਸ਼ ਇਕ ਤਰਲ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਜੋ ਗੰਡੋਏ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਤ੍ਰਾਵਿਤ ਹਾਰਮੋਨਸ ਅਤੇ ਮਲਮੂਤਰ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਅਤੇ ਅੰਜਾਈਮਯੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਰੋਗਰੋਧਕ ਗੁਣ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਪੱਚੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੱਕ ਉਤਪਾਦਨ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਰਮੀਵਾਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਗਊਮੂਤਰ ਵਾਂਗ ਤੇਜ਼ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 20 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ 1 ਲੀਟਰ ਵਰਮੀਵਾਸ਼ ਮਿਲਾ ਕੇ ਹੀ ਉਸਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਵਰਮੀਵਾਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਈਏ :

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੰਡੋਏ ਦਾ ਮਲ (ਵਿਸ਼ਠਾ) ਖਾਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮੂਤਰ ਵੀ ਤਰਲ ਖਾਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਕਾਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੰਡੋਏ ਦੇ ਮੂਤਰ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਰਮੀਵਾਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਰਮੀਵਾਸ਼ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ 40 ਲੀਟਰ ਦੀ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀ ਬਾਲਟੀ ਜਾਂ ਕੇਨ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਲਟੀ ਵਿਚ ਥੱਲੇ ਇਕ ਛੋਟਾ ਛੇਕ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਰਮੀਵਾਸ਼ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਦਾ ਹੈ।

1. ਇੱਟ ਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਟੁਕੜੇ ਜਾਂ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਪੱਥਰ 5 ਇੰਚ ਤੱਕ ਦੇ।
2. ਰੇਤ ਮੋਟੀ ਬਾਲੂ-2 ਇੰਚ ਦਾ ਥਰ।
3. ਮਿੱਟੀ-3 ਇੰਚ ਦਾ ਥਰ।
4. ਪੁਰਾਣਾ ਖਾਦ/ਗੋਬਰ 9-12 ਇੰਚ ਦਾ ਪਰਤ।
5. ਘਾਹ ਦਾ ਆਵਰਣ 1-1.5 ਇੰਚ ਦਾ ਥਰ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਲਟੀ ਨੂੰ ਭਰ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਰੀਬ 200 ਤੋਂ 300 ਗੰਡੋਏ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਰਮੀਵਾਸ਼ ਦੀ ਬਾਲਟੀ ਛਾਂਦਾਰ ਜਗ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰੋਜ ਇਸ ਵਿਚ ਹਲਕਾ-ਹਲਕਾ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। 30 ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਬਾਲਟੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਦੇ ਛੇਕ ਨੂੰ ਅਸਥਾਈ ਰੂਪ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 30 ਦਿਨ ਵੇਫ ਬਾਅਦ ਇਸ ਛੇਕ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਥੱਲੇ ਇਕ ਬਰਤਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਰਮੀਵਾਸ਼ ਇਕੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਰਮੀਵਾਸ਼ ਦੀ ਬਾਲਟੀ ਵਿਚ 4-4 ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਤਰ 'ਤੇ ਦਿਨ ਦੇ ਕਰੀਬ 4 ਤੋਂ 5 ਵਾਰ ਹਲਕੇ-ਹਲਕੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਲਟੀ ਦੇ ਛੇਕ ਦੇ ਥੱਲੇ ਦੇ ਸਾਫ਼ ਬਰਤਨ ਵਿਚ ਬੂੰਦ-ਬੂੰਦ ਪਾਣੀ ਇਕੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਗੰਡੋਆ-ਖਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਮਾਤਰਾ :

ਗੰਡੋਆਂ-ਖਾਦ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਹਰ ਫ਼ਸਲ ਵਿਚ ਅਲਗ-ਅੱਲਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਹੇਠ ਲਿਖਿਤ ਹੈ :

ਫਸਲ	ਗੰਡੋਆਂ ਖਾਦ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ
ਧਾਨਯ ਫਸਲਾਂ	2 ਟਨ
ਦਾਲਾਂ	2 ਟਨ
तिलहनी ਫਸਲਾਂ	3-5 ਟਨ
ਮਸਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ	4 ਟਨ, 2-10 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ/ਪੌਦਾ
ਸ਼ਾਕੀਯ ਫਸਲਾਂ	4-6 ਟਨ
ਫਲਦਾਰ ਰੁੱਖ	2-3 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ/ ਦਰੱਖਤ
ਨਕਦੀ ਫਸਲਾਂ	5 ਟਨ
ਸ਼ੋਭਾਕਾਰੀ ਫਸਲਾਂ	4 ਟਨ
ਪਲਾਂਟੇਸਨ ਫਸਲਾਂ	5 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ/ਪੌਦਾ

(ਸਰੋਤ: ਰਾਧਾ ਡੀ.ਕਾਲੇ, 2003)

ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਤੀ

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਵਿਧੀ ਤੋਂ ਬਣੇ ਸਪ੍ਰੇ ਅਤੇ ਖਾਦ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਗਾਂ ਦੇ ਗੋਬਰ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹੀ-ਬੂਟੀ ਵਰਗੇ ਕਾਰਬਨਿਕ ਕਚਰੇ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਕਰਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਠਿਆ ਜਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹੀਤ ਜੀਵਨ ਊਰਜਾ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਊਰਜਾ ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਪਾਣੀ, ਹਵਾ, ਅੱਗ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜੀਵਾਮ੍ਰਿਤ (ਇਕ ਏਕੜ ਖੇਤ ਦੇ ਲਈ)

ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮੱਗਰੀ

1. 10 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਦੇਸੀ ਗਾਂ ਦਾ ਗੋਬਰ।
2. 5 ਤੋਂ 10 ਲੀਟਰ ਗਊਮੂਤਰ।
3. 2 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਗੁੜ ਜਾਂ ਫਲਾਂ ਦੇ ਗੁਦਿਆਂ ਦੀ ਚਟਨੀ।
4. 2 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਬੇਸਨ (ਛੋਲੇ, ਉੜਦ, ਮੂੰਗ)।
5. 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ।
6. 50 ਗ੍ਰਾਮ ਮਿੱਟੀ।

ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ :

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀ ਟੰਕੀ ਜਾਂ ਸੀਮਿੰਟ ਦੀ ਟੰਕੀ ਲਓ ਫਿਰ ਉਸ 'ਤੇ 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਪਾਓ। ਪਾਣੀ ਵਿਚ 10 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਗਾਂ ਦਾ ਗੋਬਰ ਅਤੇ 5 ਤੋਂ 10 ਲੀਟਰ ਗਊਮੂਤਰ ਅਤੇ 2 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਗੁੜ ਜਾਂ ਗੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਚਟਨੀ ਮਿਲਾਓ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ 2 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਬੇਸਨ, 50 ਗ੍ਰਾਮ ਮੇੜ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਜਾਂ ਜੰਗਲ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਪਾਓ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਓ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀ ਟੰਕੀ ਜਾਂ ਸੀਮਿੰਟ ਦੀ ਟੰਕੀ ਨੂੰ ਜਾਲੀਦਾਰ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ। 48 ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਚਾਰ ਵਾਰ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਚਲਾਓ ਅਤੇ ਇਹ 48 ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਪ੍ਰਯੋਗ-ਸਮਾਂ :

ਇਸ ਜੀਵਾਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੇਵਲ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ :

- ਪਲਾਸਟਿਕ ਅਤੇ ਸੀਮਿੰਟ ਦੀ ਟੈਂਕੀ ਨੂੰ ਛਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖੋ, ਜਿਥੇ ਧੁੱਪ ਨਾ ਲੱਗੇ।
- ਗਊਮੂਤਰ ਨੂੰ ਧਾਤੂ ਦੇ ਬਰਤਨ ਵਿਚ ਨਾ ਰੱਖੋ।
- ਛਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਗੋਬਰ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ।

ਪੰਚਗਵਯ (ਇਕ ਏਕੜ ਖੇਤ ਦੇ ਲਈ)

ਪੰਚਗਵਯ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੰਚ+ਗਵਯ (ਗਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੰਜ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਘੋਲ) ਭਾਵ ਗਊਮੂਤਰ, ਗੋਬਰ, ਦੁੱਧ, ਦਹੀ ਅਤੇ ਘੀ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਨ ਤੋਂ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੰਚਗਵਯ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਖੇਤੀ ਦੀ ਉਪਜਾਓ ਸਕਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਪੌਦਿਆਂ ਵਿਚ ਰੋਗ-ਪ੍ਰਤੀਰੋਧਕ ਤਾਕਤ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਪੰਚਗਵਯ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ :

ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ 2.5 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ. ਗੋਬਰ ਅਤੇ 1.5 ਲੀਟਰ ਗਊਮੂਤਰ ਵਿਚ 250 ਗ੍ਰਾਮ ਦੇਸੀ ਘੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮਟਕੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਢੱਕਣ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ। ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਹੱਥ ਨਾਲ ਹਿਲਾਓ। ਹੁਣ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮਟਕੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤੋਂ ਢੱਕਣ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਇਸ ਨੂੰ ਲੱਕੜੀ ਨਾਲ ਹਿਲਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸੱਤ ਦਿਨ ਤੱਕ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੋਹਰਾਓ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਜਦ ਇਸ ਦਾ ਖਮੀਰ ਬਣ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਉਣ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਪੰਚਗਵਯ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜੇਕਰ ਖਟਾਸ ਭਰੀ ਬਦਬੂ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਹਿਲਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਇਕ ਹਫ਼ਤਾ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿਓ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਚਗਵਯ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਹੁਣ 10 ਲੀ. ਪਾਣੀ ਵਿਚ 250 ਗ੍ਰਾ. ਪੰਚਗਵਯ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਉਪਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਰੋਕਥਾਮ, ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਦੇਰੂਪ ਵਿਚ ਅਤੇ ਵਾਧੇ ਕਾਰਕ ਉਤਪ੍ਰੇਰਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਬਣਾ ਕੇ 6 ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਉਪਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲਾਗਤ 70 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਲੀਟਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਉਪਯੋਗ ਦੀ ਵਿਧੀ :

1 .ਪੰਚਗਵਯ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਅਨਾਜ ਅਤੇ ਦਾਲਾਂ (ਧਾਨ, ਕਣਕ, ਮੰਡੁਵਾ,ਰਾਜਮਾ ਆਦਿ) ਅਤੇ ਸਬਜੀਆਂ (ਸਿਮਲਾ ਮਿਰਚ, ਟਮਾਟਰ,ਗੋਭੀ ਵਰਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕੰਦਵਾਲੀ) ਫ਼ਸਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2 .ਛਿੜਕਾਅ ਦੇ ਸਮੇਂ ਖੇਤ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਨਮੀ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

3 .ਬੀਜ ਉਪਚਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਫਸਲ ਕਟਾਈ ਦੇ 25 ਦਿਨ ਪਹਿਲੇ ਤਕ 25 ਤੋਂ 30 ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

4 .ਪ੍ਰਤੀ ਬੀਘਾ 5 ਲੀ. ਪੰਚਗਵਯ 200 ਲੀ. ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਤਣਿਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਬੀਜ ਉਪਚਾਰ :

1. 1 ਲੀਟਰ ਪੰਚਗਵਯ ਦੇ ਘੋਲ ਵਿਚ 500 ਗ੍ਰਾਮ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟ ਮਿਲਾ ਕੇ ਬੀਜਾਂ 'ਤੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਲਕੀ ਪਰਤ ਬੀਜ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਓ ਅਤੇ 30 ਮਿੰਟ ਤੱਕ ਛਾਂ ਵਿਚ ਸੁਕਾ ਕੇ ਬੁਆਈ ਕਰੋ।

ਪੌਦੇ ਦੇ ਲਈ :

1 . ਪੋਦਸ਼ਾਲਾ ਤੋਂ ਪੋਦ ਕੱਢ ਕੇ ਘੋਲ ਵਿਚ ਡੁਬਾਓ ਅਤੇ ਰੋਪਾਈ ਕਰੋ।

2 . ਪੋਦਾਂਰੋਪਣ ਜਾਂ ਬੁਆਈ ਦੇ ਬਾਅਦ 15-25 ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ 'ਤੇ 3 ਵਾਰ ਲਗਾਤਾਰ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ :

1 .ਪੰਚਗਵਯ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਖੇਤ ਵਿਚ ਨਮੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

2 .ਇਕ ਖੇਤ ਦਾ ਪਾਣੀ ਦੂਸਰੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

3 .ਇਸ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਸਾਮ 3 ਵਜੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

4 .ਪੰਚਗਵਯ ਮਿਸ਼ਰਨ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਛਾਂ ਦਾਰ ਅਤੇ ਠੰਢੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

5 .ਇਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ 6 ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

6 .ਟੀਨ, ਸਟੀਲ ਅਤੇ ਤਾਂਬਾ ਦੇ ਬਰਤਨ ਵਿਚ ਇਸ ਮਿਸ਼ਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਸਾਇਣਿਕ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਖਾਦ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਘਨਜੀਵਾਮ੍ਰਤ (ਇਕ ਏਕੜ ਖੇਤ ਦੇ ਲਈ)

ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮੱਗਰੀ :

1 .100 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਗਾਂ ਦਾ ਗੋਬਰ।

2 .1 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਗੁੜ ਜਾਂ ਫਲਾਂ ਦੇ ਗੁਦੇ ਦੀ ਚਟਨੀ।

3 .2 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਬੇਸਨ (ਚਨਾ, ਉੜਦ, ਅਰਹਰ, ਮੂੰਗ)।

4 .50 ਗ੍ਰਾਮ ਮੇਡ ਜਾਂ ਜੰਗਲ ਦੀ ਮਿੱਟੀ।

5 .1 ਲੀਟਰ ਗਊਮੂਤਰ।

ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ :

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 100 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਗਾਂ ਦੇ ਗੋਬਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪੱਕੇ ਫਰਸ਼ ਜਾਂ ਪੋਲੀਥੀਨ 'ਤੇ ਫੈਲਾਓ, ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ 1 ਕਿਲੋ. ਗੁੜ ਜਾਂ ਫਲਾਂ ਦੀ ਗੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਚਟਨੀ ਅਤੇ 1 ਕਿਲੋ. ਬੇਸਨ ਨੂੰ ਪਾਓ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ 50 ਗ੍ਰਾਮ ਮੇੜ ਜਾਂ ਜੰਗਲ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਕੇ 1 ਲੀ. ਗਊਮੂਤਰ, ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਫਾਵੜੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਓ ਫਿਰ 48 ਘੰਟੇ ਛਾਂਦਾਰ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇਕੱਠਿਆ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਥਾਪੀਯਾ ਬਣਾ ਕੇ ਜੂਟ ਦੇ ਬੋਰੇ ਨਾਲ ਢਕ ਦਿਓ। 48 ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਛਾਂ ਵਿਚ ਸੁਕਾ ਕੇ, ਚੂਰਨ ਬਣਾ ਕੇ ਭੰਡਾਰਨ ਕਰੋ।

ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਮਾਂ :

ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ :

1. ਸੱਤ ਦਿਨ ਛਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਗੋਬਰ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ।

2. ਗਊਮੂਤਰ ਕਿਸੇ ਧਾਤੂ ਦੇ ਬਰਤਨ ਵਿਚ ਨਾ ਰੱਖੋ।

ਛਿੜਕਾਅ :

ਇਕ ਵਾਰ ਖੇਤ ਜੁਤਾਈ ਦੇ ਬਾਅਦ ਘਨਜੀਵਾਮ੍ਰਤ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਕੇ ਖੇਤ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।

ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮੱਗਰੀ : ਧਨਜੀਵਾਮ੍ਰਤ

ਗਊਮੂਤਰ	1.5 ਲੀ. (ਦੇਸੀ ਗਾਂ)
ਗੋਬਰ	2.5 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ.
ਦਹੀ	1 ਕਿ.ਗ੍ਰਾ.
ਦੁੱਧ	1 ਲੀ.
ਦੇਸੀ ਘੀ	520 ਗ੍ਰਾਮ
ਗੁੜ	500 ਗ੍ਰਾਮ
ਸਿਰਕਾ	1 ਲੀ.
ਕੇਲਾ	6 ਨਗ
ਕੱਚਾ ਨਾਰੀਅਲ	2 ਨਗ
ਪਾਣੀ	10 ਲੀਟਰ
ਪਲਾਸਟਿਕ ਦਾ ਪਾਤਰ/ਮਟਕਾ	1 ਨਗ

ਮਟਕਾ-ਖਾਦ :

ਮਟਕਾ-ਖਾਦ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ :

ਦੇਸੀ ਗਾਂ ਦਾ 10 ਲੀਟਰ ਗਊਮੂਤਰ, 10 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਤਾਜ਼ਾ ਗੋਬਰ, ਅੱਧਾ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਗੁਡ, ਅੱਧਾ ਕਿਲੋ ਚਨੇ ਦਾ ਬੇਸਨ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ 1 ਵੱਡੇ ਮਟਕੇ ਵਿਚ ਭਰ ਕੇ 5-7 ਦਿਨ ਤੱਕ ਸੜਾਓ, ਇਸ ਨਾਲ ਉਤਮ ਜੀਵਾਣੂ ਕਲਚਰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਟਕਾ ਖਾਦ ਨੂੰ 200 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਘੋਲ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿਚ ਗਿੱਲੀ ਜਾਂ ਨਮੀਯੁਕਤ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਹਰ 15 ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਇਸ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਦੋਹਰਾਓ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸਲ ਵੀ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੀ ਵਧੇਗੀ, ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਸੁਧਰੇਗੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਦ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ ਹੋ ਕੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੁਕਤ ਖੇਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਹਿਰਮੁਕਤ, ਰਸਾਇਣ ਮੁਕਤ, ਸਵਾਦਿਸਟ ਅਤੇ ਪੋਸ਼ਟਿਕ ਫਸਲ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਮਟਕਾ-ਖਾਦ ਨੂੰ ਸਿੰਚਾਈ-ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਟਪਕ/ਡਰਿਪ ਸਿੰਚਾਈ (1 ਮਟਕਾ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ) ਨਾਲ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਮਟਕਾ-ਖਾਦ ਨੂੰ 400 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਨਾਲ ਘੋਲ ਕੇ ਇਸ ਵਿਲਯਨ ਨੂੰ ਪੌਦੇ ਦੇ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਦੇਣ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਨਤੀਜੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਇਸੇ ਵਿਲਯਨ ਨੂੰ ਸੂਤੀ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਛਾਨ ਕੇ ਫ਼ਸਲਾਂ 'ਤੇ ਛਿੜਕਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਫਲ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਸਿੰਜਾਈ ਪ੍ਰਬੰਧ (ਏ ਜੀ ਆਰ/N1205)

ਸਿੰਜਾਈ:

ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਜਰੂਰੀ ਨਮੀ ਲਈ ਨਿਯਮਿਤ ਵਕਫ਼ੇ 'ਤੇ ਬਨਾਉਟੀ ਰੂਪ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸਿੰਜਾਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

सिंचाई के उद्देश्य:

- ✶ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਮੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ।
- ✶ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਸੋਕੇ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਉਤਪਾਦਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ।
- ✶ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਪਾਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ।
- ✶ ਉੱਪਰੀ ਪਰਤ ਨੂੰ ਨਰਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਸ਼ਣ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ।
- ✶ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਮਕ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ।

सिंचाई वेफ लिए फसलों की क्रांतिक/मुख्य अवस्थाएँ

ਲੜੀ ਨੰ:	**ਫ਼ਸਲ**	**ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਵਸਥਾ**
1.	ਕਣਕ	ਆਖ਼ਰੀ ਜੜ੍ਹ ਨਿਕਲਣਾ, ਫੋਰਕ ਫੁੱਟਣਾ, ਗੰਢ ਅਵਸਥਾ, ਬਾਲਿਆਂ ਦਾ ਬਣਨਾ, ਦਾਣੇ ਦੀ ਦੂਧੀਆ ਅਵਸਥਾ 'ਤੇ ਦਾਣੇ ਦੇ ਪੱਕਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ
2.	ਜੌਂ	ਬਿਜਾਈ ਦੇ 30 ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਦਾਣੇ ਭਰਨ ਸਮੇਂ
3.	ਚਨਾ, ਸਰ੍ਹੋਂ, ਅਲਸੀ	ਫੁੱਲਣ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਫਲੀਆਂ ਬਣਨ ਸਮੇਂ
4.	ਆਲੂ	ਪੁੰਗਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਕੰਦ ਬਣਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਮੇਂ
5.	ਗੰਨਾ	ਪੁੰਗਰਨ, ਫੋਰਕ ਨਿਕਲਣ ਸਮੇਂ ਬਰਵਾਰ ਦੇ ਸਮੇਂ
6.	ਕਪਾਹ	ਡੋਡੇ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਬਣਨ ਸਮੇਂ, ਫੁੱਲ ਲੱਗਣ ਸਮੇਂ ਡੋਡੇ ਲੱਗਣ ਸਮੇਂ
7.	ਤੰਬਾਕੂ	ਛਟਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ
8.	ਮੂੰਗਫਲੀ	ਸੂਈਆਂ ਬਣਨ ਤੋਂ ਮੂੰਗਫਲੀ ਬਣਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੱਕ
9.	ਧਾਨ	ਪੋਰਕ ਨਿਕਲਣ ਸਮੇਂ, ਫੁੱਲ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਫੁੱਲ ਲੱਗਣ ਸਮੇਂ
10.	ਮੱਕਾ	ਨਰ ਮੰਜਰੀ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਛੱਲੀ ਬਣਨ ਸਮੇਂ

ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਸਿੰਜਾਈ ਕਿੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਤੇ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰ ਕਰੀਏ:-

ਕਿਸੇ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਸਿੰਜਾਈ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਬਿਜਾਈ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਜਲਵਾਯੂ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫ਼ਸਲਾਂ ਲਈ ਸਿੰਜਾਈ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੰਗ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿੰਜਾਈ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੰਗ

ਲੜੀ ਨੰ:	ਫ਼ਸਲ	ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਵਸਥਾ
1.	ਧਾਨ	900–2500
2.	ਕਣਕ	450–650
3.	ਗੰਨਾ	1500–2500
4.	ਆਲੂ	500–700
5.	ਮੂੰਗਫ਼ਲੀ	500–700
6.	ਕਪਾਹ	700–1300
7.	मक्का	500–800

ਫ਼ਸਲ ਵਿਚ ਸਿੰਜਾਈ ਕਦੋਂ ਕਰੀਏ:-

1. ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ

- ★ ਸਿੰਜਾਈ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਤੇ ਨਮੀ ਨਾਪ ਕੇ, ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਮੀ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਤੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਵਸਥਾ ਜਾਣ ਕੇ।
- ★ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਤੇ ਨਮੀ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਖੇਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ★ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਤੇ ਨਮੀ।
- ★ ਪੱਤੀਆਂ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ ਨਾਪ ਕੇ।
- ★ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ।

2. ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਨਮੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ:-

ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਪਾਣੀ ਦੀ ਉੱਪਰੀ ਤਹਿ, ਖੇਤਰ ਦੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਤੇ ਹੇਠਲੀ ਤਹਿ ਸਥਾਈ ਮਲਾਨੀ ਬਿੰਦੂ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਹੀ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਪਾਣੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਾਸ਼ਪੀਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਨਮੀ ਘੱਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸਥਾਈ ਮਲਾਨੀ ਬਿੰਦੂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਆਉਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਵਾਧੇ 'ਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਸਿੰਜਾਈ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਿੰਜਾਈ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ:-

- ★ ਸਤਹੀ ਜਾਂ ਧਰਤੀ ਸਿੰਜਾਈ।
- ★ ਭੂਮੀਗਤ ਜਾਂ ਉੱਪ-ਮਿੱਟੀ ਸਿੰਜਾਈ।
- ★ ਫੁਹਾਰਾ/ਸਪਰਿੰਕਲਰ/ਬੁਛਾਰੀ ਸਿੰਜਾਈ।
- ★ ਤੁਪਕਾ/ਬੂੰਦ-ਬੂੰਦ ਸਿੰਜਾਈ।

ਸਤਹੀ ਸਿੰਜਾਈ:-

ਸਤਹੀ/ਧਰਤੀ ਸਿੰਜਾਈ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਸਿੱਧਾ ਖੇਤ ਦੇ ਉੱਪਰ ਭਾਗ ਵਿਚ ਵਹਿਣ ਵਾਲੀ ਨਾਲੀ ਤੋਂ ਖੇਤ ਦੇ ਕੁਝ ਭਾਗ ਜਾਂ ਪੂਰੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੱਕੀ, ਜਵਾਰ ਤੇ ਬਾਜਰੇ ਵਿਚ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।

ਭੂਮੀਗਤ/ਉੱਪ ਮਿੱਟੀ ਸਿੰਜਾਈ:

ਭੂਮੀਗਤ ਸਿੰਜਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਧੀਨ ਜ਼ਮੀਨ ਹੇਠਾਂ ਪਾਈਪਲਾਈਨ ਟਾਈਨ-ਡਰੇਨ ਜਾਂ ਮੋਲ-ਡਰੇਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤਿਕ ਹਾਲਤਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਤਹ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਹਿ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਡੂੰਘਾਈ 'ਤੇ ਬਨਾਉਟੀ ਪਾਣੀ ਪੱਧਰ ਬਣਾ ਕੇ ਫ਼ਲ ਲਈ ਪਾਣੀ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਫੁਹਾਰਾ/ਸਪਰਿੰਕਲਰ/ਬੁਛਾਰੀ ਸਿੰਜਾਈ

ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਨੋਜਲ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਹਵਾ ਵਿਚ ਸਪ੍ਰੇਅ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਧੀ ਸਾਰੀਆਂ ਫਸਲਾਂ (ਝੋਨਾ ਤੇ ਗੰਨੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਿੱਟੀਆਂ (ਭਾਰੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।

ਸਪ੍ਰਿੰਕਲਰ ਸਿੰਜਾਈ ਦੇ ਲਾਭ:

- ਬੁਛਾਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪਰਤੀ ਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸੌਖੀ ਹੈ।
- ਮੇੜ ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਯੰਤਰੀਕਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਪੂਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਫ਼ਸਲ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਕੁਲ ਹਿੱਸਾ ਮੇੜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਛੱਡਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
- ਸਿੰਜਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਖ਼ਾਦ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਧੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਬੂਟਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਨਮੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਮਿੱਟੀ ਉੱਤੇ ਪੇਪੜੀ ਬਣਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।
- ਹਲਕੀ ਤੇ ਰੇਤਲੀ ਮਿੱਟੀ ਜਿਥੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਫੁਹਾਰਾ ਵਿਧੀ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

ਹੱਦਾਂ:

- ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਾਣੀ ਮੰਗਵਾਲੀ ਫ਼ਸਲਾਂ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਨਹੀਂ।
- ਛੋਟੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਗਤ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।
- ਨਮਕ ਵਾਲੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਉਪਯੋਗੀ ਨਹੀਂ।
- ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਖ਼ਰਚਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
- ਪੂਰਾ ਤਕਨੀਕੀ ਗਿਆਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
- ਹਵਾ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਹੋਣ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਵੰਡ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਬੂੰਦ-ਬੂੰਦ/ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਜਾਈ

ਇਸ ਵਿਧੀ ਅਧੀਨ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਛੇਕਾਂ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਬੂੰਦ-ਬੂੰਦ ਕਰਕੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਤਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ, ਫ਼ਲ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀ, ਰੁੱਖ ਤੇ ਵੇਲ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਕ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਕਾਸੀ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਬੂਟੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਜਾਈ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵੱਧ ਮੁੱਲ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਲਾਗਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਜਾਈ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਾਰਮ, ਵਪਾਰਕ ਖੇਤੀ ਘਰ, ਤੇ ਬਾਗ ਬਗੀਚਿਆਂ ਆਦਿ 'ਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਪਕਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੇਬ, ਸੰਤਰਾ, ਅੰਗੂਰ, ਨਿੰਬੂ, ਕੇਲਾ, ਅਮਰੂਦ, ਸ਼ਹਿਤੂਤ, ਖਜੂਰ, ਅਨਾਰ, ਨਾਰੀਅਲ, ਬੇਰ, ਅੰਬ ਆਦਿ ਫ਼ਸਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਸਿੰਜਾਈ ਤੁਪਕਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਤੁਪਕਾ ਜਾਂ ਬੂੰਦ-ਬੂੰਦ ਸਿਚਾਈ ਦੇ ਲਾਭ:

- ਸਿੰਜਾਈ ਦੀ ਇਹ ਵਿਧੀ ਖੁਸ਼ਕ ਤੇ ਅਰਧ-ਖੁਸ਼ਕ ਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਖਾਦ ਨੂੰ ਘੋਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਤੁਪਕਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਜਿਥੇ ਖੇਤੀ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਚੀ-ਨੀਵੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਜਾਈ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ੁਧਤਾ 95 ਫੀਸਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂਕਿ ਰਵਾਇਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਇਹ 50 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਇਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸਿੰਜਾਈ ਕੀਤੀ ਫ਼ਸਲ ਜਲਦੀ ਵਧਦੀ ਤੇ ਪੱਕਦੀ ਹੈ।
- ਤੁਪਕਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਦੀਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

* ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਜਾਈ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸਿੰਜਾਈ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
* ਇਸ ਲਈ ਸਿੰਜਾਈ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਰਸਾਇਣਿਕ ਖਾਦਾਂ ਨੂੰ ਘੋਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
* ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਜਾਈ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਫੈਲਣ ਵਾਲੇ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
* ਇਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਉਤਪਾਦਕ ਸਮਰੱਥਾ 50 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
* ਰਵਾਇਤੀ ਸਿੰਜਾਈ ਨਾਲੋਂ ਤੁਪਕਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ 70 ਫੀਸਦੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਹੱਦਾਂ:-

* ਤੁਪਕਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮਹਿੰਗੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।
* ਤੁਪਕਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਾਈਪਾਂ ਨੂੰ ਚੂਹੇ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।
* ਸੰਘਣੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਜਾਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
* ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਏ ਨਮਕ ਦੇ ਮਿਲ ਜਾਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਜਾਈ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ:

ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਤੁਪਕਾ ਸਿੰਜਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਪੰਪ ਇਕਾਈ ਕੰਟਰੋਲਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਉੱਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਲੀ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਤੇ ਨਿਕਾਸੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਪ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਪਾਈਪ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਕਾਸੀ ਲਈ ਉੱਚਿਤ ਦਬਾਅ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕੰਟਰੋਲਰ ਵਿਚ ਕਪਾਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਾਈਪ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿਕਾਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਲਈ ਛਾਣਨੀ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਕੰਟਰੋਲਰਾਂ ਵਿਚ ਖਾਦ ਤੇ ਪੋਸ਼ਕ ਜਲਕੁੰਡ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੰਜਾਈ ਦੌਰਾਨ ਉੱਚਿਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਖਾਦ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਛੱਡਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਿੰਜਾਈ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤੁਪਕਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਮੁੱਖ ਫਾਇਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਲੀ, ਉੱਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਲੀ ਹੈ, ਤੇ ਪਿਛਲੀ ਨਲੀ, ਕੰਟਰੋਲਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਲ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਲੀ, ਉੱਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਲੀ ਤੇ ਪਿਛਲੀ ਨਲੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਲੀਥੀਨ ਦੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਰਜੀ ਊਰਜਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਸ 13-32 ਮਿ.ਮੀ. ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਪਿਛਲੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਾਈ ਲਈ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

***

ਨਦੀਨਾਂ 'ਤੇ ਰੋਕ (ਏ ਜੀ ਆਰ/N1204)

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਦੀਨਾਂ 'ਤੇ ਰੋਕ:-

ਨਦੀਨ ਉਹ ਅਣਇੱਛਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਵਿਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਦੀਨਾਂ ਨੂੰ ਹਮਲਾਵਰ ਬੂਟੇ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਦੀਨ ਥਲੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ, ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸੀਮਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਕ ਸਾਲ, ਦੋ ਸਾਲਾ, ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

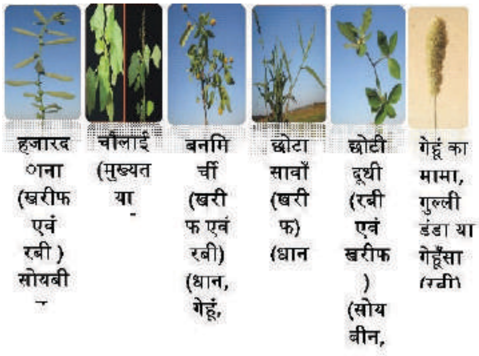

ਨਦੀਨ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਤੇ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਸੀਮਾ:-

ਨਦੀਨ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵਾਲੀ ਸੀਮਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਦੀਨ ਵੱਧ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਦੀਨ ਵਾਧਾ ਉਪਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਨਦੀਨ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀਮਾ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਸੀਮਾ ਦੇ ਲਗਭਗ 1/3 ਹੈ।

ਨਦੀਨ ਕਿਵੇਂ ਰੋਕੀਏ ?

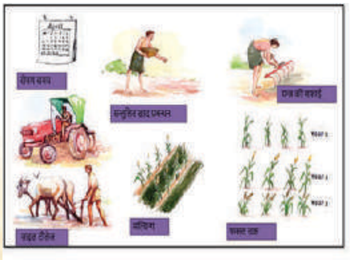

ਗੋਡੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਦੀਨਾਂ 'ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨਾ

ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਨਦੀਨਾਂ 'ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਭ ਤੋਂ ਆਮ ਵਿਧੀ ਹੈ ਗੋਡੀ। ਗੋਡੀ ਦੌਰਾਨ ਨਦੀਨ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਗੋਡੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਮੱਕੀ, ਸੋਇਆਬੀਨ ਤੇ ਕਪਾਹੀ ਆਦਿ ਦੀ ਖੜ੍ਹੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿਚ ਨਦੀਨਾਂ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਗੋਡੀ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਨਦੀਨ ਨਿਕਲ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਨਦੀਨ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ, ਨਮੀ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਲਈ ਫ਼ਸਲ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਲਚਿੰਗ:-

ਇਹ ਬੂਟੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਠੀਕ ਫ਼ਸਲ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਨੁਕੂਲ ਹਾਲਾਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਿੱਟੀ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਢੱਕਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਅਭਿਆਸ ਹੈ। ਮਲਚ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਢੱਕਣਾ', ਕਾਲੀ ਪਲਾਸਟਿਕ ਸ਼ੀਟ ਧੁੱਪ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਕਾਲੀ ਸ਼ੀਟ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ ਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਦੀਨਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਸਬਜ਼ੀ ਵਰਗੀਆਂ ਘੱਟ ਮਿਆਦ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਲਈ ਪਤਲੀ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਤਸਵੀਰ : ਮਲਚਿੰਗ

ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਨਾਲ ਨਦੀਨਾਂ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੇ ਸਾਧਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ:-

ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਨਾਲ ਨਦੀਨਾਂ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੇ ਸਾਧਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ:-
ਰਵਾਇਤੀ ਫ਼ਸਲੀ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਨਦੀਨ ਨਾਸ਼ਕਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਸ਼ੀਨੀਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕਿਸਮਾਂ ਹੇਠ ਲਿ

एक पहियों वाला हैंड हो | दो पहियों वाला हैंड हो | विभिन्न प्रकार के हाथ से खरपतवार नियंत्रण करने के उपकरण | डायगोनल वीडर | थर्मल वीड कंट्रोल

ਯੰਤਰਾਂ ਦਾ ਰੱਖ-ਰਖਾਵ

ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਵੱਖ -ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੱਖ-ਰਖਾਵ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

1. ਯੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਾਫ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
2. ਛੋਟੇ ਯੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਧੋ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਜਲਦੀ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
3. ਸਪਰੇਅਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਨੂੰ ਧ ਕੋ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
4. ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਓ ਕਿ ਯੰਤਰ ਠੀਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਂ ਇਹ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਠੀਕ ਕਰਕੇ ਰੱਖੋ।

***

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਅਧੀਨ ਇਕੱਠੇ ਨਾਸ਼ੀ ਜੀਵ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ (ਏ ਜੀ ਆਰ/N1206)

1. ਫ਼ਸਲ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਟ

ਰੋਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਹਮਲਾਵਰ ਜੀਵ) ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਹਾਲਤ ਕਾਰਨ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਰੋਗ ਨੂੰ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਟ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉੱਲੀਮਾਰ, ਜੀਵਾਣੂ, ਵਿਸ਼ਾਣੂ, ਪ੍ਰੋਟੋਜੋਆ ਤੇ ਕੀਟ ਪਤੰਗੇ ਆਦਿ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਟ ਦੇ ਸਾਧਨ ਜਾਂ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਬੂਟੇ ਦੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਭਾਗ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਗ ਲਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

2. ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦੀ ਪਛਾਣ:

ਬੂਟਿਆਂ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੱਤੀਆਂ ਦਾ ਰੰਗ ਬਦਲਣਾ, ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਆਕਾਰ 'ਚ ਬਦਲਾਅ ਉੱਲੀਮਾਰ, ਜੀਵਾਣੂ, ਵਿਸ਼ਾਣੂ ਆਦਿ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਲੱਛਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦਾਹਰਨ ਜਿਵੇਂ: ਲੀਫ਼ ਰਸਟ, ਸਫ਼ੇਦ ਮੋਲਡ, ਪਾਉਡਰ ਵਰਗੀ ਉੱਲੀ ਆਦਿ।

3. ਪੇਸਟ :-

ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀੜੇ ਨੂੰ ਪੇਸਟ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਸਟਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਕੀਟ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪੜਾਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ:

ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੀੜੇ ਤੇ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਆਮ ਗੱਲ ਹੈ। ਫ਼ਸਲ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪੜਾਵਾਂ 'ਤੇ ਫ਼ਸਲ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੀੜੇ, ਫ਼ਸਲ ਵਿਕਾਸ ਪੜਾਅ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਲੱਛਣਾਂ ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਹੱਦ ਦਾ ਨਿਦਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੂਟੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਬਾਰੇ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਕੀੜਾ ਬੂਟੇ ਦੇ ਕਿਸ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੱਛਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਿਦਾਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਬੀਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ, ਝੋਨਾ, ਮੱਕੀ, ਕਣਕ ਤੇ ਜਵਾਰ ਆਦਿ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ਸਲਾਂ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਤੇ ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ ਹਮਲਾ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ (ਬੂਟਾ ਵਾਧਾ, ਵਨਸਪਤੀ ਫੁੱਲ ਲੱਗਣਾ ਤੇ ਪ੍ਰਜਣਨ) 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਝੋਨੇ ਦਾ ਵਨਸਪਤਿਕ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਲੱਗਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲੜੀਵਾਰ ਟਰੁੰਗੋ ਵਾਇਰਸ ਤੇ ਬਲਾਸਟ ਦਾ ਹਮਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇੰਟੀਗ੍ਰੇਟਿਡ ਨਾਸ਼ੀਜੀਵ ਪ੍ਰਬੰਧਨ:-

फसल/ पेस्ट	मुख्य अवस्थाएं	लक्षण	चित्र
धान(टुंग्रो वायरस)	सीडलिंग, वनस्पति चरण, टिलरिंग, प्रजनन चरण, दूध आने का समय और पकाना	•पत्तियों का टिप से पीला पड़ना और टिलरिंग में कमी आती है •टुंग्रो वायरस से धान के फसल में देरी से फूल आता है	
मक्का (कॉर्न एफिड)	सीडलिंग, वानस्पतिक, फूल आना, टस्सेलिंग इत्यादि (फसल के किसी नहीं अवस्था में)	•मक्का के बीज का वास्तविक रंग बदल जाता है •परागण में कमी आती है	
ज्वार (सोरघम मिज)	बूटिंग, शीर्षक, फूल आने का समय, अनाज भरना और परिपक्वता	• मिज के द्वारा ज्वार के फ्लोरेट चूसने पर सूख जाते है •मिज के आक्रमण से ज्वार की उपज काम हो जाती है	

फसल/ पेस्ट	मुख्य अवस्थाएं	लक्षण	चित्र
धान (ब्लास्ट)	सीडलिंग, वनस्पति चरण, टिलरिंग, फूल आने का समय, प्रजनन चरण, दूध आने का समय और पकाना	पत्तियों पर घाव छोटे पानी के रूप में शुरू होते हैं जैसे नीले रंग के हरे रंग के टुकड़े, जल्द ही बढ़ते हैं और विशेष रूप से भूरे रंग के केंद्र और काले भूरे रंग के मार्जिन के साथ नाव के आकार के धब्बे बनाते हैं	
गेहूं (करनाल बंट)	सीडलिंग, वनस्पति चरण, टिलरिंग, फूल आने का समय, प्रजनन चरण, दूध आने का समय और पकाना	•गेहूं की बालियों और दाने का रंग काला हो जाता हैं •बीमारी बीजों से पैदा होती है और संक्रमित बीजों की बुवाई प्राथमिक संक्रमण का स्रोत है	
ज्वार (ज्वार का रस्ट)	बूटिंग, शीर्षक, फूल आने का समय, अनाज भरना और परिपक्वता	•पत्ती की दोनों सतहों पर लाल एवं बैंगनी धब्बे के रूप में दिखाई देता है •पत्ती के म्यान और फूलों के डंठल पर भी धब्बे हो सकते हैं।	

ਫਸਲ/ਪੈਸਟ	ਮੁੱਖ ਪੜਾਅ	ਲੱਛਣ
ਝੋਨਾ (ਟਰੁੰਗੋ ਵਾਇਰਸ)	ਸੀਡਲਿੰਗ, ਵਨਸਪਤੀ ਪੜਾਅ, ਟਿਲਰਿੰਗ ਪ੍ਰਜਣਨ ਪੜਾਅ, ਦੁੱਧ ਆਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਪੱਕਣ ਦਾ ਸਮਾਂ।	1. ਪੱਤੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰੇ ਪੀਲੇ ਪੈਣਾ ਤੇ ਟਿਲਰਿੰਗ 'ਚ ਕਮੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। 2. ਟਰੁੰਗੋ ਵਾਇਰਸ ਦੀ ਫ਼ਸਲ 'ਚ ਝੋਨੇ ਨਾਲੋਂ ਜਲਦੀ ਫੁੱਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
ਮੱਕੀ (ਕਾਰਨ ਏਫ਼ਿਡ)	ਸੀਡਲਿੰਗ, ਵਨਸਪਤੀ ਪੜਾਅ, ਟਿਲਰਿੰਗ ਆਦਿ (ਫਸਲੇ ਦੇ ਕਿਸ ਵੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ)	1. ਮੱਕੀ ਦੇ ਬੀਜ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਰੂਪ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 2. ਪਰਾਗਕਣਾਂ ਵਿਚ ਕਮੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।
ਜਵਾਰ (ਸੋਰਘਮ ਮਿਜ਼)	ਬੂਟਿੰਗ, ਸਿਰੇ, ਫੁੱਲ ਲੱਗਣ ਸਮੇਂ, ਦਾਣੇ ਪੈਣਾ ਤੇ ਪੱਕਣਾ।	1. ਮਿਜ਼ ਵਲੋਂ ਜਵਾਰ ਦੇ ਫਲੋਰੇਟ ਚੂਸਣ 'ਤੇ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 2. ਮਿਜ਼ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਝਾੜ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ/ਪੈਸਟ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜਾਅ ਅਤੇ ਲੱਛਣ

ਫਸਲ/ਪੈਸਟ	ਮੁੱਖ ਪੜਾਅ	ਲੱਛਣਝੋਨਾ
(ਬਲਾਸਟ)	ਸੀਡਲਿੰਗ, ਵਨਸਪਤੀ ਪੜਾਅ, ਟਿਲਰਿੰਗ, ਫੁੱਲ ਲੱਗਣ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਪ੍ਰਜਣਨ ਪੜਾਅ, ਦੁੱਧ ਆਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਪੱਕਣ	ਪੱਤੀਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਛੋਟੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਵਾਂਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ, ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਧੱਬੇ ਜਲਦੀ ਵਧਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਨਾਲ ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸ਼ਤੀ ਆਕਾਰ ਦੇ ਧੱਬੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।
ਕਣਕ (ਕਨਾਲ ਬੰਟ)	ਸੀਡਲਿੰਗ, ਵਨਸਪਤੀ ਪੜਾਅ, ਟਿਲਰਿੰਗ, ਫੁੱਲ ਲੱਗਣ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਪ੍ਰਜਣਨ ਪੜਾਅ, ਦੁੱਧ ਆਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਪੱਕਣਾ	ਕਣਕ ਦੀਆਂ ਬੱਲੀਆਂ ਤੇ ਦਾਨਿਆਂ ਦਾ ਰੰਗ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਬੀਜਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਰੋਗੀ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੈ।
ਜਵਾਰ (ਜਵਾਰ ਦਾ ਰਸਟ)	ਬੂਟਿੰਗ, ਸ਼ਿਗ ਫੁੱਲ ਲੱਗਣਾ ਅਨਾਜ ਪੈਣਾ ਤੇ ਪੱਕਣਾ	ਪੱਤੇ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਪਰਤਾਂ 'ਤੇ ਲਾਲ ਤੇ ਬੈਂਗਣੀ ਰੰਗ ਦੇ ਧੱਬੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪੱਤੀ ਦੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਡੰਡਲ ਉੱਤੇ ਵੀ ਧੱਬੇ ੀ ਦਿਖਾਇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇੰਟੀਗਰੇਟਿਡ ਨਾਸ਼ੀ ਜੀਵ ਰੋਕਥਾਮ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਕੀੜਿਆਂ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਤਾ ਤਰੀਕਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਵਿਵਹਾਰਕ ਮਸ਼ੀਨੀ, ਜੈਵਿਕ ਤੇ ਰਸਾਇਣਿਕ ਨਿਯੰਤਰਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜੀਵਾਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਆਰਥਿਕ ਘਾਟੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰਹੇ ਤੇ ਜੈਵ-ਰਸਾਇਣਿਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਸਾਰੇ ਤਰੀਕੇ ਅਸਫ਼ਲ ਹੋ ਜਾਣ। ਨਾਸ਼ੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਸਸਤੀ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਟਿਕਾਊ ਵਿਧੀ ਹੈ, ਜੋ ਨਾਸ਼ੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤਾਲਮੇਲ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਟੀਚਾ ਨਾਸ਼ੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਕ ਹੱਦ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਹੱਦ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਘਾਟਾ ਹੱਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

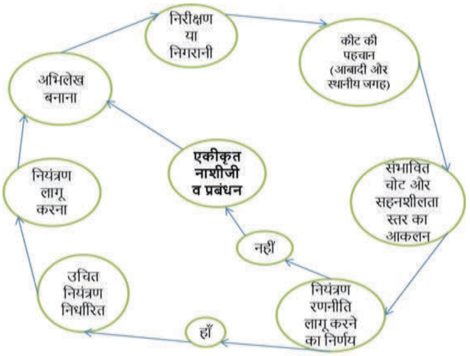

ਆਈ ਪੀ ਐਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

1. ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਟਾਈ ਤੱਕ ਨੁਕਸਾਨਕਾਰੀ ਕੀੜਿਆਂ, ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਤੇ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨੀ।
2. ਕੀੜਿਆਂ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਘਾਟਾ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮੌਜੂਦ ਰੋਕਥਾਮ ਕੰਮਾਂ ਜਿਵੇਂ ਵਿਵਹਾਰਕ, ਮਸ਼ੀਨੀ, ਜੈਵਿਕ, ਸੰਗਰੋਧ ਤੇ ਰਸਾਇਣਿਕ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ।
3. ਕੀੜਿਆਂ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਘਾਟਾ ਪੱਧਰ (ਈ. ਟੀ. ਐਲ.) ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਲੈਣ 'ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸਹੀ ਮਾਤਰਾ 'ਚ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ।
4. ਖੇਤੀ ਉਤਪਾਦਨ 'ਚ ਘੱਟ ਲਾਗਤ ਲਗਾ ਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਤੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ।

ਆਈ.ਪੀ.ਐਮ.ਕਿਉਂ ?

1. ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਫ਼ਸਲਾਂ ਵਿਚ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਦੂਜੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ 'ਤੇ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਲੱਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।
2. ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਕੀੜੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਤੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰ ਕੀੜੇ ਵੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਖੋਜ ਲਈ ਉਪਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਤੁਲਨ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕੀੜੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਹੋ ਗਈ, ਹੁਣ ਉਹ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।
3. ਰਸਾਇਣਿਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਫ਼ਸਲ-ਲਾਗਤ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੇ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਈ. ਪੀ. ਐਮ. ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਆਈ.ਪੀ.ਐਮ.ਕਿਵੇਂ ?

ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਤੇ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਫਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ ਤੱਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਜੋ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤੇ ਲੜੀਵਾਰ ਆਈ.ਪੀ.ਐਮ. ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:-

1. ਵਿਵਹਾਰਕ ਕੰਟਰੋਲ
2. ਮਸ਼ੀਨੀ ਕੰਟਰੋਲ
3. ਅਨੁਵਾਂਸ਼ਕ ਕੰਟਰੋਲ
4. ਸੰਗਰੋਧ ਕੰਟਰੋਲ
5. ਜੈਵਿਕ ਕੰਟਰੋਲ

1. ਵਿਵਹਾਰਕ ਕੰਟਰੋਲ: ਵਿਵਹਾਰਕ ਕੰਟਰੋਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਰਵਾਇਤੀ ਖੇਤੀ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੀੜਿਆਂ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

- ਖੇਤਾਂ 'ਚੋਂ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਡੂੰਘੀ ਗੋਡੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਕੀੜਿਆਂ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਨਦੀਨ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ।
- ਸਾਫ਼, ਉਪਯੋਗੀ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧੀ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਬੀਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
- ਉੱਚਿਤ ਬੀਜ ਦਰ ਤੇ ਬੂਟਿਆਂ 'ਚ ਫਾਸਲਾ।
- ਬੂਟੇ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੈਵਿਕ ਉੱਲੀਨਾਸ਼ਕ ਟ੍ਰਾਈਕੋਰਡਮਾ ਬਿਰਡੀ ਨਾਲ ਠੀਕ ਕਰਨਾ।
- ਫ਼ਸਲ ਬੀਜਣ ਤੇ ਕੱਟਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨਾ ਕਿ ਫ਼ਸਲ ਕੀੜੇ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੇ।
- ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਫਾਸਲਾ ਠੀਕ ਰੱਖੋ ਤਾਂ ਕਿ ਬੂਟੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰਹਿਣ।
- ਉੱਚਿਤ ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਬੰਧ।

2. ਯੰਤਰ ਕੰਟਰੋਲ :

ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਫਸਲ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪਣਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਧੀਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

- ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਆਂਡਿਆਂ, ਸੁੰਡੀਆਂ, ਪਿਊਪਾਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ।
- ਰੋਗੀ ਬੂਟਿਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ।
- ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਬਾਂਸ ਦਾ ਪਿੰਜਰਾ ਲਗਾਉਣਾ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਆਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਰੱਖਣਾ ਤਾਂ ਜੋ ਮਿੱਤਰ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੇ ਹਮਲਾਵਰ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

* ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਪੰਚ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣਾ ਤੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ।
* ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਲਈ ਫੈਰੋਮੋਨ ਟਰੈਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ।
* ਹਮਲਾਵਰ ਕੀੜੇ ਚਿੱਟੀ ਮੱਖੀ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਯੈਲੋ ਸਟਿੱਕੀ ਟਰੈਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ।

3. **ਅਨੁਵਾਂਸ਼ਿਕ ਕੰਟਰੋਲ:** ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਨਰ ਕੀੜਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਜਾਂ ਰਸਾਇਣਾਂ ਜਾਂ ਰੈਡੀਏਸ਼ਨ ਨਾਲ ਨਪੁੰਸਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਕੀੜਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਪਰ ਇਹ ਵਿਧੀ ਦੀਪ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਫ਼ਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

4. **ਸੰਗਰੋਧ ਕੰਟਰੋਲ:-** ਇਸ ਵਿਧੀ 'ਚ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਲਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਕੀੜੇ ਜਾਂ ਰੋਗੀ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾ ਸਕਦਾ ਇਹ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਘਰੇਲੂ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੰਗਰੋਧ।

5. **ਜੈਵਿਕ ਕੰਟਰੋਲ :** ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਦੁਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਜੈਵਿਕ ਕੰਟਰੋਲ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਸ਼ੀ ਜੀਵ : ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ੀ ਜੀਵ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਦਰਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣ: ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ੀਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਮਿੱਤਰਜੀਵ, ਮਿੱਤਰ ਕੀੜੇ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਜੈਵਿਕ ਏਜੰਟ ਆਦਿ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਵ ਕੰਟਰੋਲ ਇੰਟੀਗ੍ਰੇਟਿਡ ਨਾਸ਼ੀ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਨਾਸ਼ੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚੱਕਰ, ਭੋਜਨ, ਮਨੁੱਖ ਸਹਿਤ ਹੋਰ ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਦਿ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੈਵ ਕੰਟਰੋਲ ਦੇ ਫਾਇਦੇ :-

* ਜੈਵ ਕੰਟਰੋਲ ਅਪਣਾਉਣ ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੂਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
* ਕੁਦਰਤੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
* ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਧਣ ਤੇ ਫੈਲਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਘਣੀ ਤੇ ਉੱਚੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਗੰਨਾ, ਫਲਦਾਰ ਬੂਟੇ, ਜੰਗਲਾਂ ਆਦਿ 'ਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।
* ਸਿਰਫ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਸ਼ੀ ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਹਮਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਜੀਵ-ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ, ਕੀੜਿਆਂ, ਪਸ਼ੂਆਂ, ਵਨਸਪਤੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਫ਼ਸਲ ਕਟਾਈ (ਏ ਜੀ ਆਰ/N1207)

ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਵਿਧੀਆਂ :

ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸਮ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਛੋਟੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਕਟਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਵੱਡੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਕਟਾਈ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਤੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਫਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ ਦੌਰਾਨ ਸੰਭਾਵੀ ਮਿਸ਼ਰਨ ਦੀ ਪਛਾਣ:

ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ ਦੌਰਾਨ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਨਾਲ ਨਦੀਨਾਂ ਦੇ ਬੀਜ, ਮਿੱਟੀ, ਛੋਟੇ ਪੱਥਰ ਆਦਿ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ ਸਮੇਂ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਮਿਲਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫ਼ਸਲ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ ਦਾ ਉੱਚਿਤ ਪੜਾਅ ਤੇ ਸਮਾਂ:

ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਫ਼ਸਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਕ ਜਾਵੇ। ਅੱਧ ਪੱਕੀ ਫ਼ਸਲ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੱਕੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੱਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਸ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਤੇ ਦੂਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ :

ਘੱਟ ਦੂਰੀ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਲਈ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ ਜਾਂ ਤੁੜਾਈ ਪੱਕਣ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੂਰੀ ਵਾਲੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਲਈ ਫਸਲ ਨੂੰ ਅੱਧਪੱਕੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫ਼ਲਾਂ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਤੁੜਾਈ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਭੰਡਾਰਨ ਦੇ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ ਤਾਪਮਾਨ, ਨਮੀ, ਭੰਡਾਰਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਵਸਥਿਤ ਧੂਮਕੇਤੂ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, ਠੰਡ ਭੰਡਾਰਨ ਘਰ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ:-

- ਫ਼ਸਲ ਭੰਡਾਰਨ ਲਈ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਿਤ ਨਮੀ 'ਤੇ ਹੀ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
- ਸਟੋਰੇਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਵਿਵਸਥਿਤ ਧੂਮਕੇਤੂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਜੈਵਿਕ-ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਤੇ ਜੈਵਿਕ ਰੂਪ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
- ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤੇ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਕੋਲਡ ਸਟੋਰ 'ਚ ਹੀ ਸਟੋਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਖ਼ਰੀਦਦਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਫਸਲ ਦੀ ਪੈਕਿੰਗ:-

ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੈਕਿੰਗ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਫ਼ਸਲਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੈਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਾਰਡ ਬੋਰਡ ਦੇ ਡੱਬੇ, ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਬਕਸੇ ਵਿਚ, ਪਲਾਸਟਿਕ ਕਰੇਟ ਵਿਚ ਆਦਿ ਵਿਚ ਖਰੀਦਦਾਰ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੈਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ 'ਤੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੈਕਿੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖ਼ਰੀਦਦਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੈਵਿਕ ਉਪਜ ਦੀ ਢੁਆਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਤੇ ਫ਼ਸਲ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦਰ:

ਤਿਆਰ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਚੰਗਾ ਭਾਅ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਆਕਾਰ, ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੋਗ ਰਹਿਤ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਹੀ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚ ਚੰਗਾ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਤੇ ਕਟਾਈ ਦੇ ਬਾਅਦ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਤੇ ਆਯੋਜਨ:

ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪੱਕਣ ਦੇ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਹੀ ਕੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਟਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚ ਚੰਗਾ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੰਡ, ਪੈਕਿੰਗ, ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਤੇ ਸਟੋਰੇਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਵਰਗ ਵੰਡ ਤੇ ਪੈਕਿੰਗ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਤੇ ਉਪਕਰਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਤੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਵ:-

ਵਰਗ ਵੰਡ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਜਿਵੇਂ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਮਸ਼ੀਨ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਦਸਤਾਨੇ ਆਦਿ ਦੂਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਪੈਕਿੰਗ ਸਾਮਾਨ ਜਿਵੇਂ ਕਾਰਡ ਬੋਰਡ, ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਬਕਸੇ, ਜੂਟ ਦੇ ਬੋਰੇ ਆਦਿ ਠੀਕ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਪੈਕ

ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਭਰੋਸਾ (ਏ ਜੀ ਆਰ/N1208)

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹੇਠਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰ ਹੈ:-

1. ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ।
2. ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਆਦਾਨ ਦੇ ਉਪਯੋਗ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪੋਸ਼ਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੈਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਾਤਰਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ।
3. ਪੂਰੀ ਵਿਧੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਇਕਸਾਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਕ-ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਨਾ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
4. ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਜੀਵੰਤ ਅੰਸ਼ ਹੈ।
5. ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਰੂਪ ਇਸ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੇ ਪੋਸ਼ਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
6. ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ-ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ

ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਜੈਵਿਕ ਖਾਧ ਉਤਪਾਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਇਕਾਈਆਂ ਤੇ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਇਕ ਨਿਸਚਿਤ ਕਾਰਜਕ੍ਰਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਸਚਿਤ ਮਾਣਕਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰ ਕੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੋਈ ਵੀ ਧੰਦਾ ਜੈਵਿਕ ਖਾਧ ਉਤਪਾਦਨ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸਾਨ ਫ਼ਸਲ-ਉਤਪਾਦਨ, ਬੀਜ ਉਤਪਾਦਨ, ਖਾਧ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਪ੍ਰਚੂਨ ਵਿਕਰੀ ਤੇ ਹੋਟਲ ਆਦਿ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਫ਼ਸਲ ਉਤਪਾਦਨ, ਸਟੋਰੇਸ਼ਨ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਪੈਕਿੰਗ ਤੇ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੰਸ਼ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਹਨ।

1. ਸੰਸਲੇਸ਼ਿਤ ਰਸਾਇਣਾਂ ਜਿਵੇਂ ਰਸਾਇਣਿਕ ਖਾਦ, ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ, ਪ੍ਰਤੀਜੈਵਿਕ ਤੇ ਖਾਧ ਯੋਜਕ ਆਦਿ ਤੇ ਬਦਲਵੇਂ ਅਨੁਵਾਂਸ਼ਿਕ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਮਨ੍ਹਾਂ ਹਨ।
2. ਰਸਾਇਣ ਤੇ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ (ਜਿਥੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਸਾਇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ)।
3. ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰਿਤ ਉਲੇਖ।
4. ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦ ਤੇ ਜੈਵਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦ ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰਨਾ।
5. ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਉੱਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ, ਕੁਝ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਪੂਰੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ 'ਜੈਵਿਕ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਰੇ ਸਰਟੀਫਾਈਡ ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਖਾਧ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਾਂਸ਼ਿਤ ਨਿਯਮਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਜੋ ਗੈਰ-ਸਰਟੀਫਾਈਡ ਉਤਪਾਦਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨ ਰੂਪ 'ਚ ਪਾਲਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ :-

ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਜੈਵਿਕ ਖਾਧਾਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਮੰਗ 'ਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਧੋਖਾਧੜੀ ਤੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੈ। ਉਤਪਾਦਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਜਿਥੇ ਸਰਟੀਫਾਈਡ ਉਤਪਾਦਨਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਰਕੀਟਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤਪਾਦ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਉਤਪਾਦ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੈਵਿਕ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੋਰ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਿਵੇਂ "ਘੱਟ ਚਰਬੀ ਵਾਲੀ" "100 ਫੀਸਦੀ ਕਣਕ ਉਤਪਾਦ" ਜਾਂ "ਰਸਾਇਣਿਕ ਯੋਜਨਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ" ਆਦਿ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚ ਉੱਚੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਕੇਟ 'ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਿਕਰੀ ਸਰਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਨਤਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਉਸ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਜੈਵਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਜੈਵਿਕ ਮਾਣਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਬਿਨੈ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ:

ਉਤਪਾਦਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਜੈਵਿਕ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰਡ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫ਼ਸਲ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਉਹ:

1. ਸਿੰਗਲ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਨ
2. ਸਮੂਹ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਨਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਲਈ ਬਿਨੈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਵਰਗਾਂ ਤੇ ਸਿੰਗਲ ਉਤਪਾਦਕ ਤੇ ਸਮੂਹ ਉਤਪਾਦਕ ਲਈ ਬਿਨੈਪੱਤਰ ਫਾਰਮ ਵੈੱਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

ਸਿੰਗਲ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਕ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ :-

1. ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲ ਭਰ ਦੀ ਫਸਲ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਬਿਓਰਾ (ਫਾਰਮੇਟ) ਵੈੱਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।
2. ਚੁਣੇ ਗਏ ਜੈਵਿਕ ਫਾਰਮ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਫੋਟੋਕਾਪੀ।
3. ਰਜਿਸਟਰਡ ਬਿਨੈਪੱਤਰ ਦੇ ਪੈਨ ਕਾਰਡ ਦੀ ਫੋਟੋ ਕਾਪੀ।
4. ਫਾਰਮ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।
5. ਜੈਵਿਕ ਵਿਧੀ ਤੋਂ ਉਤਪਾਦਨ ਲੈਣ ਦੀ ਕਿਰਤ ਸੰਕਲਪਨਾ ਤੇ ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰ।
6. ਚੁਣੇ ਗਏ ਖੇਤ ਦਾ ਪੇਟ ਤੇ ਵਿਥਕਾਰ ਜੇਕਰ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ, ਜੇਕਰ ਜ਼ਮੀਨ ਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਲਈ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਲੀਜ਼ ਪੇਪਰ ਤੇ ਜੇਕਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਸਹਿਮਤੀ ਪੱਤਰ।

ਜੈਵਿਕ ਸਮੂਹ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼:

1. ਛੋਟੀ ਜੋਤ ਵਾਲੇ ਜੈਵਿਕ ਕਿਸਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਯੋਗ ਜੈਵਿਕ ਜ਼ਮੀਨ 4 ਹੈਕਟੇਅਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ, ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਭੂਗੋਲਿਕ ਨੇੜਤਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਖੇਤੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਹੋਵੇ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ, ਉਹ ਸਮੂਹ ਬਿਨੈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਮੂਹ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਲਈ ਅੰਦਰੂਨੀ ਨਿਯੰਤਰਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰੇਗਾ।
2. ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 25 ਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 500 ਕਿਸਾਨ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ।
3. ਬਿਨੈਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ।
4. ਸਾਲ ਭਰ ਦੇ ਸਮੂਹ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਯੋਜਨਾ ਵੈੱਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।
5. ਸਮੂਹ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰਿਮ ਨਿਯੰਤਰਨ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਕਰਾਰ।
6. ਅੰਤ੍ਰਿਮ ਨਿਯੰਤਰਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਮੈਨੂਅਲ (ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਤੇ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ)।
7. ਅੰਤ੍ਰਿਮ ਨਿਯੰਤਰਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦਾ ਪੈਨ ਨੰ:, ਟੈਨ ਨੰ:, ਦੀ ਫੋਟੋ ਕਾਪੀ।
8. ਸਮੂਹ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਫਾਰਮਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਨਕਸ਼ਾ।
9. ਅੰਤ੍ਰਿਮ ਨਿਰੀਖਣ ਚੈੱਕ ਲਿਸਟ ਤੇ ਨਕਸ਼ਾ।
10. ਕਿਸਾਨ ਫਾਰਮ ਡਾਇਰੀ ਫਾਰਮ।

ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪੜਾਅ:-

1. **ਬਿਨੈ:** ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਲਈ ਸਿੰਗਲ ਕਿਸਾਨ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਲਈ ਅੰਤ੍ਰਿਮ ਨਿਯੰਤਰਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਬਿਨੈਪੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਬਿਨੈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
2. **ਕਰਾਰ :** ਬਿਨੈ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਰਾਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਲਈ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੰਗਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਸਮੂਹ ਰਾਜ ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਕਰਾਰ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹਨ।
3. **ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਫੀਸ :** ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਲਈ ਬਿਨੈ ਤੇ ਕਰਾਰ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਫੀਸ ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।
4. **ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ :** ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੇ ਹੋਏ ਬਿਨੈਪੱਤਰ ਤੇ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜਿਵੇਂ ਕਰਾਰ ਦਾ ਜੈਵਿਕ ਸਿਸਟਮ ਪਲਾਨ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੌਸਮਵਾਰ ਫਸਲਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਰਸੀਦ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
5. **ਖੇਤਰ ਨਿਰੀਖਣ :** ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੰਗਲ ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਸਮੂਹ ਦੇ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਅੰਤ੍ਰਿਮ ਨਿਯੰਤਰਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰਿਮ ਨਿਰੀਖਕਾਂ ਵਲੋਂ ਸਮੂਹ ਦੇ 100 ਫੀਸਦੀ ਜੈਵਿਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤ੍ਰਿਮ ਨਿਰੀਖਣ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਕਾਪੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ 'ਚ ਭੇਜਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਨਿਰੀਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਚੋਣਵੇਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੰਗਲ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਲਈ ਅਪਨਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ (ਬੀਜ, ਜੈਵਿਕ ਖਾਦ, ਜੈਵ ਉਪਕਰਨ, ਜੈਵਿਕ ਕੀਟ ਤੇ ਰੋਗਨਾਸ਼ਕ, ਬਫਰਜ਼ੋਨ, ਉਪਕਰਨ, ਸਟੋਰੇਜ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਵਿਕਰੀ ਸਬੰਧੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਆਦਿ) ਉਪਲਬਧ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਵਲੋਂ ਕਿਸਾਨ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਬਿਓਰੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨ ਸਮੂਹ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਚੋਣਵੇਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਖੇਤਰ ਕਿਸਾਨ ਵਲੋਂ ਮੌਸਮਵਾਰ ਲਾਈ ਗਈ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋਲ ਉਪਲੱਬਧ ਸਾਧਨਾਂ, ਕਿਸਾਨ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਪੂਰਤੀਆਂ ਅੰਤ੍ਰਿਮ ਨਿਯੰਤਰਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੇ ਇਕ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ-ਸਮੂਹ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਕਾਰਜਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਰਿਪੋਰਟ ਬਾਹਰਲੇ ਨਿਰੀਖਣ ਜਾਂਚ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁੱਲਾਂਕਣ-ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ-ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
6 **ਮੁੱਲਾਂਕਣ :** ਜੈਵਿਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ-ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਨਿਰੀਖਕ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਜਾਂਚ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲਾਂਕਣ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਅਪਨਾਈ ਗਈ ਜੈਵਿਕ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਅਤੇ ਅਣਗਹਿਲੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਟਿੱਪਣੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਜੈਵਿਕ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

1 **ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵ੍ਰਹਤ ਅਣਗਹਿਲੀਆਂ**

2 **ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵੱਡੀਆਂ ਅਣਗਹਿਲੀਆਂ**

7. **ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਫੀਸ :** ਜੈਵਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਬਿਨੈ ਅਤੇ ਇਕਰਾਰ ਦੀ ਸੰਤੁਸਟੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ-ਫੀਸ ਅਗੇਤੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
8. **ਅਨੁਸ਼ੰਸਾ :** ਮੁੱਲਾਂਕਣ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਤਿਆਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਪ੍ਰੀਖਣ ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਐਨ.ਜੀ.ਓ.ਪੀ. ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚਿਤ ਅਨੁਸ਼ੰਸਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ-ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਭਿਜਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
9. **ਅਣਗਹਿਲੀ-ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ :** ਖੇਤਰ-ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਣਗਹਿਲੀਆਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸਾਨ ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ. ਨੂੰ ਇਕ ਅਣਗਹਿਲੀ-ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈਆਂ ਅਣਗਹਿਲੀਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ-ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।
10. **ਅਣਗਹਿਲੀਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ :** ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ-ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਜਾਰੀ ਅਣਗਹਿਲੀਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਆਈ.ਸੀ.ਏ. ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਅਣਗਹਿਲੀ-ਪੂਰਤੀ ਪੱਤਰ ਭਿਜਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪਾਲਣਾ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ-ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

11. **ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ-ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਬੈਠਕ:** ਅਣਗਹਿਲੀ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ-ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਬੈਠਕ ਸੱਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਡ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਪੱਧਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਣਗਹਿਲੀਆਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਲਗਾਤਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਨੁਪਾਲਣ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਤੇ ਰਜਿਸਟਰਡ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਸਮੂਹ ਤੋਂ ਕੱਢਿਆ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀਮਾ ਇਕ ਸਾਲ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

12 **ਸਕੋਪ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ :** ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ-ਸਮਿਤੀ ਦੀ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਲਏ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਟ੍ਰੇਸਨੇਟ ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਏਕਲ ਕਿਸਾਨ-ਕਿਸਾਨ ਸਮੂਹ ਦਾ ਸਕੋਪ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਗਾਈ ਗਈ ਫਸਲਾਂ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਪੱਧਰ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

13 **ਟ੍ਰਾਂਜੈਕਸ਼ਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ :** ਏਕਲ ਕਿਸਾਨ-ਕਿਸਾਨ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਕੋਪ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦਾ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਜੇਕਰ ਘਰੇਲੂ ਬਾਜਾਰ ਵਿਚ ਨਿਰਯਾਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਤਪਾਦਕ ਉਤਪਾਦ ਦਾ ਨਾਂਅ, ਮਾਤਰਾ, ਖਰੀਦਦਾਰ ਦਾ ਨਾਂਅ, ਰਸੀਦ, ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਰਸੀਦ ਆਦਿ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ-ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਟ੍ਰੈਸਨੇਟ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਖੁਦ ਦਾ ਡਾਕ-ਰਾਹੀਂ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾ ਕੇ ਬਿਨੈ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਟ੍ਰਾਂਜੈਕਸਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਉਸ ਵਿੱਕਰੀ-ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

14 **ਅਪੀਲ :** ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਕਿਸਾਨ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰੱਤਰ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਦੇ ਖਰਚੇ ਸਮੇਤ ਬਿਨੈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਬਿਨੈ ਅਪੀਲ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੂਰਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਪੀਲ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨੈਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ ਸਮੂਹ ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ :

ਰਾਸਟਰੀ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਨ-ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਮਝੋਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸਾਨ ਸਮੂਹ ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਹੇਠਲੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੂਪ ਨਾਲ ਰਜਿਸਟਰਡ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਜੈਵਿਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

⌘ ਕਿਸਾਨ ਸਮੂਹ
⌘ ਖੁਦ ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੂਹ ਪਰਿਯੋਜਨਾ
⌘ ਨਿਰਯਾਤ
⌘ ਸਰਕਾਰੀ, ਗੈਰਸਰਕਾਰੀ ਕਿਸਾਨ ਸੰਗਠਨ
⌘ ਸੁਸਾਇਟੀ
⌘ ਕੰਪਨੀ
⌘ ਟਰੱਸਟ

ਉਪਰੋਕਤ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਾਰਜਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੰਦਰੂਨ ਜੈਵਿਕ ਮਾਨਕਾਂ, ਜੋਖ਼ਮ ਘਟਕਾਂ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਵਿਧੀਵਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਘੱਟ ਲਾਗਤ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਕਿਸਾਨ ਸਮੂਹ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦਾ ਆਵਾਜਾਈ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਿਗ ਅਤੇ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਵਿਧਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ :

ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖੇਤਰਾ 'ਤੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪਦ

1. ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਜੈਵਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਪਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਤੇ ਪੀ.ਜੀ.ਐਸ. ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ।
2. ਪੜ੍ਹਕੇ ਅਤੇ ਸੁਣ ਕੇ ਜੈਵਿਕ ਮਾਨਕਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ। ਉਚਿਤ ਸਮਝ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਗੋਸ਼ਠੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈ ਕੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫਾਰਮ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਧਨ-ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੇ ਉਪਯੋਗ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ।

ਪੀ.ਜੀ.ਐਸ. ਨਿਸ਼ਾਨ ਖਾਸ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਪਹਿਚਾਣ ਕੋਡ ਦੇਣਾ। ਸੂਬਾਈ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ-ਮੰਜ਼ੂਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸਮੂਹ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਵੈਬਸਾਈਟਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਛਾਪ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੇ ਪੈਕੇਟ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਥੈਲਿਆਂ 'ਤੇ ਮੰਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਪੀ.ਜੀ.ਐਸ. ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਪਹਿਚਾਣ ਕੋਡ ਦਰਜ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੂਹ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੂਬਾਈ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਉਸ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਕੁਲ ਜੋਤ, ਲਈ ਗਈ ਫਸਲਾਂ ਅਤੇ ਮੰਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਵੀ ਪਰਿਸ਼ਿਸਟਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਨੇਕਾਂ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੀ ਜੀ ਐਸ. ਇੰਡੀਆ ਵੈਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇਗੀ। ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਫੈਲੇ ਦੀ ਮੰਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ 12 ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਵੈਧ ਹੋਵੇਗਾ।ਅਗਲੀ ਸਾਰਾਂਸ ਸ਼ੀਟ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ-ਮੰਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ 12 ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਰ ਵਾਰ ਸਾਰਾਂਸ ਸੀਟ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਫੈਸਲਾ ਮੰਜ਼ੂਰੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਲਗਾਤਾਰ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਰਹੇਗੀ।

ਪੀ.ਜੀ.ਐਸ. ਜੈਵਿਕ ਅਤੇ ਪੀ.ਜੈਵਿਕ ਅਤੇ ਪੀ.ਜੀ.ਏ. ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਧੀਨ ਉਤਪਾਦਾਂ- ਵਾਸਤੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਧੀਨ ਉਤਪਾਦਾਂ- ਵਾਸਤੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹਨ। ਪੀ.ਜੀ.ਐਸ.-ਇੰਡੀਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਪੀ.ਜੀ.ਐਸ.- ਜੈਵਿਕ ਅਤੇ ਪੀ.ਜੀ.ਐਸ. ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਧੀਨ ਉਤਪਾਦਾਂ 'ਤੇ ਨਿਮਨ ਅਨੁਸਾਰ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਤੀਜਾ ਪੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ਵ ਜੈਵਿਕ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਤਿਭੂਤੀ (ਗਰੰਟੀ) ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ 20 ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਤੀਜਾ ਪੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਵਿਸ਼ਵ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੰਜ਼ੂਰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ।

PGS-INDIA GREEN PGS-INDIA ORGANIC

***

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਪਾਰ (ਏਜੀਆਰ/N1209)

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦਾ ਵਪਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਮਾਲੀਆ ਦੇ ਰੁਝਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੋ :

ਵਿਅਕਤੀ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਮਾਲੀਆ ਮੌਜੂਦਾ ਰੁਝਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਹ ਜੈਵਿਕ ਵਪਾਰ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ-ਮਾਤਰਾ, ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੀ ਲਾਗਤ, ਭੂਮੀ-ਤਿਆਰੀ, ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ, ਬੀਜ, ਮਿਹਨਤ, ਗੋਬਰ ਦੀ ਖਾਦ (ਐਫ.ਵਾਈ.ਐਮ.) ਜੈਵ ਉਰਵਰਕ, ਸਿੰਚਾਈ, ਨਦੀਨ, ਕਟਾਈ, ਭੰਡਾਰਨ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਸਮੇਤ ਇਨਪੁਟ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਇਕ ਪੜਾਅਵਾਰ (ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਲਾਗਤ ਲਾਭ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸਮਝੋ):

ਵਿਅਕਤੀ ਰਵਾਇਤੀ ਖੇਤੀ 'ਤੇ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।
ਲਾਭ ਵਿੱਤੀ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰੱਤਖ ਪਰਿਸਿਥਤਿਕ ਤੰਤਰ ਸਿਹਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਸਿੰਥੈਟਿਕ ਰਸਾਇਣਿਕ ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਖਾਦਾਂ ਦੇ ਬਜਾਏ ਬਾਇਓਫਰਟੀਲਾਈਜਰਸ, ਗੋਬਰ ਦੀ ਖਾਦ (ਐਫ.ਵਾਈ.ਐਮ.) ਆਦਿ ਦੇ ਉਪਯੋਗ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰੰਪਰਿਕ ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਸਰਕਾਰੀ ਸਬਸਿਡੀ ਅਤੇ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੋ :

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਦੀ ਲਾਗਤ 25 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੱਕ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦ ਪ੍ਰੀਮਿਅਮ ਮੁੱਲ 'ਤੇ ਵੇਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੇਤੀ ਦੇ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੈਵ ਖਾਦ ਵਿਨਿਰਮਾਣ ਇਕਾਈ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ 100 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੀ.ਕੇ.ਵੀ.ਵਾਈ. ਦੇ ਤਹਿਤ, ਰੁ.20,000/- ਸਹਾਇਤਾ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ 3 ਸਾਲ ਤੱਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜੈਵਿਕ ਉਪਜ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਲਈ 50 ਕਰੋੜ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮੂਹ ਰੁ. 1,20,000/- ਆਵਾਜਾਈ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।
ਸਹਾਇਕ ਜੈਵਿਕ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਲੇਬਰ-ਖਰਚਾ, ਘਟਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਜੈਵਿਕ ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਕਲਸਟਰ ਰੁਪਏ 36330/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉੱਤਰ ਪੂਰਵ ਅਤੇ ਹਿਮਲਿਆ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਐਨ.ਐਚ.ਐਮ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਰਮੀ-ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ

ਇਕਾਈ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਲਈ 50 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਬਸਿਡੀ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਹਰੇਕ ਲਾਭਕਰਤਾ ਨੂੰ ਰੁਪਏ 30000/- ਦੀ ਪੇਸਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਉਪਜ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਯੋਜਨਾ-ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀਆਂ ਖੁਫ਼ੀਆਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਮੰਗ ਬਨਾਮ ਨਿਰਯਾਤ ਉਨਮੁਖ ਰਣਨੀਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝੋ :

ਉਪਭੋਗਕਰਤਾ ਦੇ ਕੋਲ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਖੁਫ਼ੀਆ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਉਪਜ ਦੀ ਮੰਗ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰੀ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਘਰੇਲੂ ਬਾਜਾਰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰੀ ਔਸਤ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ 2020 ਤੱਕ 25 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸੀਏਜੀਆਰ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਉਪਜ ਦੀ 80 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਖਪਤ ਮੈਟਰੋ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਉਤਪਾਦਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸਥਿਤ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੈਵਿਕ ਉਪਜ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਲਾਗਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਹੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ/ਪ੍ਰੰਸਕਰਣ ਫਰਮਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਮਤਾਂ 'ਤੇ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਨੁਬੰਧ ਖੇਤੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਏਕੀਕ੍ਰਤ ਸਪਲਾਈ ਲੜੀਵਾਰ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਕਰਾਰ ਖੇਤੀ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੈ।

ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਪੈਕਿੰਗ ਵਿਚ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪਸੰਦ ਨੂੰ ਸਮਝੋ :

ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਕ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਪੈਕਿੰਗ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਕ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਹਕ ਦੀ ਪਸੰਦ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਗ੍ਰਾਹਕ ਪਾਲੀਥੀਨ ਬੈਗ ਅਤੇ ਟੀਨ ਦੇ ਬਜਾਏ ਜੂਟ ਅਤੇ ਸੂਤੀ ਬੈਗ ਜਾਂ ਹੱਥ ਤੋਂ ਬਣੇ ਪੇਪਰ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਪੈਕ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਤਪਾਦ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਇਓਡਿਗ੍ਰੇਡੇਬਲ ਪੈਕੇਜਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਚੰਗੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੇ ਪੈਕੇਜਿੰਗ ਨੂੰ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਆਪਣੀ ਸਕਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰੋ ਅਤੇ ਖੇਤ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰੋ :

ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਕ ਨੂੰ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤਾਂ ਸਮਝਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ : ਖੇਤੀ ਜਲਵਾਯੂ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਭੂਮੀ ਦੇ ਲਈ ਫਸਲ ਦੀ ਉਪਯੁਕਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਤਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਤਰ ਰਿਟਰਨ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਆਮਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀੜੇ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਲਈ ਬਫਰ ਜ਼ੋਨ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰਯੁਕਤ ਭੂਮੀ (ਮੇੜ ਆਦਿ) ਵਿਚ ਅਲਪਕਾਲਿਕ ਫਲੀਆਂ ਫਸਲ ਵਧਣ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਪੋਸ਼ਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਰਥਿਕ ਰਿਟਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਮੁੱਲਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ-ਸਮੂਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਮੂਹਿਕ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਉਪਕ੍ਰਮ :

ਜੈਵਿਕ ਉਪਜ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਲਾਗਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਜ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲਿਜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਗ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਸਮਾਨ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਤੋਂ ਉਪਜ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਆਰਥਿਕ ਰੂਪ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਧ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਅਮੂਲ ਨੇ ਇਕ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਉਦਾਹਰਨ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਈ ਬਾਜਾਰ ਲੜੀਵਾਰ ਇਸ ਮਾਡਲ ਦਾ ਅਨੁਸਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਮੂਹਾਂ ਤੋਂ ਉਪਜ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਤਪਾਦਕ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਉਪਜ ਦੇ ਬ੍ਰਾਡਿੰਗ ਫਾਇਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝੋ :

ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਜ ਦੀ ਬ੍ਰਾਂਡਿੰਗ ਮੰਗ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪਜ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਾਮਾਣਿਕਤਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਬ੍ਰਾਡਿੰਗ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਭ ਅਤੇ ਉਚ ਮਾਲੀਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਮੇਲਿਆਂ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਗੁਣਵੱਤਾ ਰੱਖ-ਰਖਾਵ ਵਾਲੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਬ੍ਰਾਡਿੰਗ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਕ ਸਮੂਹਾਂ ਤੱਕ ਗ੍ਰਾਹਕ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਉਪਜ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਵਿਕਰੀ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚੈਨਲਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚੂਨ ਲੜੀਵਾਰ ਅਤੇ ਥੋਕ ਖਰੀਦਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨੈਟਵਰਕਿੰਗ ਬਣਾਏ ਰੱਖੀਏ।

ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਕ ਜੈਵਿਕ ਉਪਜ ਦੀ ਵਿੱਕਰੀ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚੈਨਲਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਭਾਰਤੀ ਜੈਵਿਕ ਖਾਧ ਬਾਜਾਰ ਵਿਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਵਾਧੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਈ ਜੈਵਿਕ ਸਟਾਰਟਅੱਪ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਉਪਜ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਆਰਗੇਨਿਕ ਇੰਡੀਆ, ਆਈਕਿਯੂਰ ਆਰਗੈਨਿਕ ਵਰਗੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਮੈਟਰੋ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਟੋਰ ਹਨ। ਆਈ ਫਾਰ ਆਰਗੈਨਿਕ ਦਾ ਆਨਲਾਈਨ ਫਲ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀ ਸਟੋਰ ਐਨ.ਸੀ.ਆਰ.ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ 10,000 ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਦਿਨ 5 ਟਨ ਉਤਪਾਦਨ ਵੇਚਦਾ ਹੈ।

ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾਓ :

ਨਿਰਮਾਤਾ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਗ੍ਰਾਹਕ ਨਾਲ ਕਨੇਕਟ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਗ੍ਰਾਹਕ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੇ ਲਈ ਝਿਜਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਇਸ ਝਿਠਕ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ। ਪਰ ਹੁਣ ਸਮਾਰਟ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਕ ਸਿੱਧੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਾਹਕ ਵੀ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਉਤਪਾਦਕ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਚੋਲਗੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮਿਲਾਵਟ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗ੍ਰਾਹਕ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਸੌਂਪਿਆਂ ਜਾਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਤਪਾਦਕ ਮਿਲਾਵਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਮਿਅਮ ਮੁੱਲ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਆਨਲਾਈਨ ਬਾਜ਼ਾਰ ਸੂਚਨਾ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ :

ਸਮਾਰਟਫੋਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਸੇਵਾ ਦੂਰ ਦਰਾਜ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ। ਇਕ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਫੋਨ 'ਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਸੇਵਾ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਕਰਕੇ ਜੈਵਿਕ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਆਨਲਾਈਨ 'ਤੇ ਅਧਤਨ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਐਸਈਜੀ ਸੈਗਮੇਂਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਹਾਟਸ ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਨੂੰ ਲੱਕਸ਼ਿਤ ਕਰੋ :

ਇਕ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਕ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਉਪਭੋਗਤਾ ਨੂੰ ਟਾਰਗੇਟ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਕ ਚੰਗਾ ਉਦਯੋਗਪਤੀ ਉਪਭੋਗਤਾ ਨੂੰ ਖਰੀਦ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਗੀਕ੍ਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਗ੍ਰਾਹਕ ਨੂੰ ਟਾਰਗੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਹਿਚਾਨਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰਾਹਕ ਸਵੱਸਥ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਖਰੀਦ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਟਰੋ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਮੈਟਰੋ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਗ੍ਰਾਹਕ ਆਨਲਾਈਨ ਅਤੇ ਸੁਪਰ ਮਾਰਕਿਟ ਤੋਂ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ। ਸਵੱਸਥ ਭੋਜਨ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਉਤਪਾਦਕ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤਪਾਦਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਮੂਹ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜੈਵਿਕ ਮੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਅਭਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਲਾਭਾਂ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ :

ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਾਹਿਤ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਉਪਜ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਲਈ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਖਾਸ ਖੇਤੀ-ਜਲਵਾਯੂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਲਾਵਾ ਸਾਧਾਰਨ ਰੂਪ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਜੈਵਿਕ ਉਪਜ ਦੀ ਟ੍ਰੇਸਿਬਿਲਿਟੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜੰਮੂ ਦਾ ਜੈਵਿਕ ਬਾਸਮਤੀ ਚਾਵਲ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਅਮਰਾਵਤੀ ਦਾ ਅਨਾਰ, ਸਿੰਧੂ ਦੁਰਗ ਤੋਂ ਅਲਫਾਂਸੋ, ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਸੰਤਰੇ, ਕੂਰਗ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਣਵੱਤਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ :

ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦਕ ਨੂੰ ਪੀ.ਜੀ.ਐਸ. ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਏਜੰਸੀ ਜਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿਰੀਖਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨਪੁਟ ਦੇ ਆਵੇਦਨ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਰਿਕਾਰਡ ਉਹ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਭੋਗਤਾ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਨਾਲ ਜੈਵਿਕ ਹੈ।

ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਪਸਥਿਤ ਰਹੋ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮਿਤ ਆਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲਈ ਪੂੰਜੀਕਰਣ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕਹੋ ਅਤੇ ਬਾਕਸ ਵਿਚ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਸਪਲਾਈ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਣਾਓ :

ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਪਾਰ ਸੰਸਥਾਨ ਨੂੰ ਇਕ ਹੀ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਲੰਬੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਈ ਗੁਣਵੱਤਾ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦਗੀ ਭਰੋਸਾ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਕ ਦੇ ਜੈਵਿਕ ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਤਪਾਦਕ ਨਿਯਮਿਤ ਵਪਾਰ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯਮਿਤ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰਡ ਕਰਨ ਵਿਚ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਈ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਚੰਗੀ ਵਾਪਸੀ ਨਿਸਚਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

* * *

Punjabi

क्रियान्वयन एजेंसी
पतंजलि बायो रिसर्च इंस्टिट्यूट
पतंजलि फूड एंड हर्बल पार्क
पदार्था लक्सर रोड यूनिट –III,
हरिद्वार, उत्तराखण्ड – 249404

Implementing Agency
PATANJALI BIO RESEARCH INSTITUTE
Patanjali Food and Herbal Park
Padartha Laksar Road (Unit - III)
Haridwar, Uttarakhand - 249404